

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Žebovec

**Pojavljanje radikalnih zelenih teorij
v okoljskem diskurzu**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nataša Žebovec

Mentor: izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

**Pojavljanje radikalnih zelenih teorij
v okoljskem diskurzu**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Pojavljanje radikalnih zelenih teorij v okoljskem diskurzu

Cilj diplomskega dela je proučitev treh izbranih konceptov radikalnih zelenih teorij, globoke ekologije, socialne ekologije in ekofeminizma, ter analiza njihovega pojavljanja v okoljskem diskurzu. Radikalne zelene teorije so označene kot »temnozelenene« ter tiste, ki si prizadevajo za globlje družbene, politične in ekonomske spremembe pri reševanju okoljskih problemov. Na drugi strani so t.i. »svetlozelene« oziroma reformistične teorije, ki si prizadevajo predvsem za popravo obstoječega stanja oziroma storjene škode, kamor delo uvršča teorijo trajnostnega razvoja, kot se jo uporablja danes v političnih in ekonomsko-gospodarskih krogih ter v splošni javnosti. Delo opredeljuje tudi egocentrično, antropocentrično oziroma homocentrično in ekocentrično okoljsko etiko, ki na ravni vrednot opisujejo človekov odnos do posameznika, družbe ter narave oziroma okolja. Za analizo okoljskega diskurza so uporabljeni mnenjski članki iz dveh slovenskih osrednjih tednikov. Delo ugotavlja, da v okoljskem diskurzu prevladujejo ideje reformistično preoblikovane teorije trajnostnega razvoja. Ideje in koncepti radikalnih teorij so v okoljskem diskurzu zelo skromno zastopane.

Ključne besede: radikalne zelene teorije, socialna ekologija, globoka ekologija, eko-feminizem, okoljski diskurz.

Part of Radical Green Theories in Current Discourse on the Environment

The aim of this text is to examine the part of concepts and solutions of radical green theories, such as deep ecology, social ecology and eco-feminism, in current discourse on the environment. Radical green theories, also called "dark green" theories, promote deeper social, political and economical changes as solutions to environmental issues. "Light green" or reformist green theories on the contrary, only call for rehabilitation of existing damage to the environment. An example of the latter is the discourse on the sustainable development as it is currently interpreted by politics, business and the media. A distinction is also explained between egocentric, homo- or anthropocentric and eco-centric environmental ethics that describe the individual's relation with other individuals, society and the environment or nature. For the purpose of empirical analysis of the discourse on the environment, several editorials from two most prominent weekly journals were considered. The author argues that in the current discourse, concepts and solutions pertaining to reformed (or better, conformed) sustainable development theory prevail over ideas and proposals generated by radical green theories.

Key-words: Radical Green Theories, Social Ecology, Deep Ecology, Eco-feminism, Discourse on the Environment.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	6
1.1 Ekološko ali okoljsko	9
2 OKOLJSKA PROBLEMATIKA	11
2.1 Sprejemanje teze o okoljski krizi antropogenega izvora	11
2.2 Globalnost problematike	13
3 RADIKALNE ZELENE TEORIJE	17
3.1 Okoljska etika	18
3.2 Teorija trajnostnega razvoja	21
3.2.1 Humana ekologija	22
3.2.2 Eko-ekonomija	25
3.3 Globoka ekologija	28
3.4 Socialna ekologija	31
3.5 Eko-feminizem	38
4 OKOLJSKI DISKURZ IN POJAVLJANJE RADIKALNIH KONCEPTOV	43
4.1 Značilnosti okoljskega diskurza	43
4.2 Izbor »predstavnikov« diskurza	44
4.3 Vsebinska analiza	47
5 SKLEP	57
6 LITERATURA	59
PRILOGE	
Priloga A: Intervju z direktorico Umanotere mag. Vido Wagner Ogorelec	63
Priloga B: Intervju z geografom prof. dr. Dušanom Plut	65

SEZNAM KRATIC

EU	Evropska unija
FVE	Fosilni viri energije
IPCC	<i>Intergovernmental Panel on Climate Change</i> – Mednarodni odbor za podnebne spremembe
OVE	Obnovljivi viri energije
SE	Socialna ekologija
TPG	Toplogredni (plini)
TR	Trajnostni razvoj
ZN	Združeni narodi

1 UVOD

Za okoljevarstvo ter ekologijo se zdi, da sta prioritetni temi. Vsakodnevno se pojavljata na dnevnem redu televizijskih in radijskih programov, na straneh časopisov, revij ter internetnih straneh, odvijajo se konference, seminarji in srečanja na različnih ravneh ter z različnimi predstavniki; od visokih predstavnikov držav ali mednarodnih institucij pa do srečanj učiteljev na temo kako vključevati okoljevarstvene in ekološke teme v proces izobraževanja. Okoljevarstvo in ekologija¹ sta prioritetni temi tudi zaradi vsesplošnega občutka prisotnosti podnebnih sprememb, ki so glavna politična tematika v Evropi ter vsesplošne prisotnosti ekološke krize, ki naj bi imela negativne, a ne v celoti poznane, učinke na človeštvo ter ostala živa in neživa bitja. Nekatere napovedi so zelo črnoglede in nam obetajo bridko prihodnost, medtem ko druge le te izpodbijajo in dvomijo v obstoj globalnega segrevanja in ekološke katastrofe.

Ob pisanju te naloge bom sledila predpostavki, da se Zemlji in s tem vsem bitjem na njej in celotnemu ekosistemu v prihodnosti obeta ekološka kriza, ki lahko pripelje do drastičnih sprememb pogojev življenja na njej. V nalogi bom prav tako sledila predpostavki o antropogenih vzrokih podnebnih sprememb, ki pa naj bi imele največji vpliv prav na vir sprememb, torej na človeštvo in njegovo življenje.

Reševanje okoljskih problemov ni več le v domeni naravoslovnih znanosti. V šestdesetih letih se je z razvojem množičnih okoljevarstvenih družbenih gibanj skrb za naravo preselila tudi na širšo družbo ter družboslovne in humanistične znanosti. »Povezava družboslovnih znanosti z naravoslovnimi je v okviru sodobne interakcije med naravo in družbo lahko bolj realistična in spoznavno uspešnejša, kot pa je bila v preteklosti« (Kirn 2004, 19). S tem vprašanjem, predvsem v smislu zagotavljanja naravnih virov, se je začela ukvarjati tudi ekonomija. »V sedemdesetih letih je vprašanje resursov, in s tem vprašanje ohranjanja narave, postalo del ekonomskih znanosti. Obstajajo različni pogledi, a splošna paradigma vire vidi kot neskončne, v nasprotju s teorijo trajnostnega razvoja (v nadaljevanju TR), ki se zaveda končnosti virov in nevarnosti linearnega gospodarskega razvoja« (Redclift 1995, 65).

¹ Namenoma uporabljam obe vedi, okoljevarstvo in ekologijo, saj se tako ontološko kot epistemološko ukvarjata z različnimi tematikami. Okoljevarstvo se ukvarja z varovanjem in ohranjanjem okolja, ekologija pa preučuje odnos človeka do okolja.

A zdi se, da reševanje okoljskih problemov oziroma t.i. ekološke krize ni ustrezno. Strokovnjaki iz različnih znanosti pozivajo politike, kot najbolj odgovorne za spremembo stanja, naj ukrepajo. A kljub ukrepanju, poročilo Mednarodnega odbora za podnebne spremembe (v nadaljevanju IPCC) napoveduje drastične podnebne spremembe in s tem spremenjene življenjske pogoje. Robert Hart tako meni, da »je nekoristno kakorkoli upati na trenutne vladajoče. Zaslepljeni z njihovim nenehnim iskanjem kratkoročnih dobičkov in malenkostne moči, ne bodo nikoli prepričani v sprejetje drastičnih ukrepov, ki so bistveni« (Morris 1997, 7). Prav to se je pokazalo tudi po dvajsetmesečnem pogajanju držav članic Evropske unije o podnebno-energetskem paketu. V začetni, pogajalski verziji paketa, si je le ta zadal zelo ambiciozne cilje 30-odstotnega zmanjšanja emisij toplogrednih (v nadaljevanju TPG) plinov, 20-odstotnega deleža obnovljivih virov energije ter omejevanje naraščanja globalnih povprečnih temperatur za manj oziroma za največ 2 stopinji Celzija. Po dvajsetmesečnih pogajanjih je bil izkupiček zelo boren. »Predsedniki vlad EU so komaj zmogli doseči dogovor o šibki obvezi za 30-odstotno zmanjšanje EU emisij do leta 2020, brez določenih vmesnih ciljev. Poleg tega je dogovor dodatno oslavljen s tem, da se lahko nesprejemljivo velika količina (okoli dve tretjini) zmanjšanja izpustov doseže z nakupom ogljičnih kreditov za projekte izven meja EU. EU voditelji so prav tako zavrnili vpeljavo ukrepov, kot so kazni, ki bi prisilile države članice, da dosežejo zmanjšanje tistih emisij, ki niso vključene v shemo trgovanja z emisijami. Te pomanjkljivosti dajejo vladam signal, da je neaktivnost sprejemljiva« (Sporočilo za javnost skupine nevladnih organizacij). Slovenija se na primer že danes zaveda, da ne bo dosegla slovenskih zastavljenih ciljev glede zmanjševanja izpustov TPG plinov, kar bomo rešili z nakupom emisijskih kuponov. Podobna evropski je tudi zgodba reševanja okoljskih problemov na globalni ravni. Na zgodovinskem vrhu v Riu leta 1992 je takratni izvršni direktor Okoljskega programa Združenih narodov (UNEP), dr. Mostafa Tolba, opozoril, da nič problemov, ki so bili identificirani leta 1972 na okoljski konferenci v Stockholmu, še ni bilo rešenih, pač pa se je stanje na nekaterih področjih celo dramatično poslabšalo (Brown, N. J. 1994, 1). Politika torej ni zadosten akter za sprejemanje ukrepov za preprečevanje ekološke krize ali za spreminjanje okolja. Resda ima pomembno vlogo pri oblikovanju javnopolitičnega dnevnega reda, a takšno moč imajo tudi družbena gibanja in organizacije, kot se je v preteklosti izkazalo ravno na primeru okoljskih vprašanj in tematik. Poleg tega gre pri okoljskem vprašanju za široko področje, s katerim se ukvarjajo različne znanosti.

V pričujočem delu me torej ne zanimajo okoljske politike, temveč me predvsem zanima okoljski diskurz, kot je prisoten v medijih. Kot že omenjeno, politika ni zadostna rešitev za okoljske

probleme. Napovedi kažejo, da prav tako niso zadostna rešitev reformistični ukrepi varovanja okolja, pri katerih gre le za popravljanje obstoječega stanja, zato me v okviru okoljskega diskurza zanima predvsem prisotnost drugih, ne-reformističnih vidikov reševanja okoljskih problemov, ki mogoče lahko ponudijo rešitve za okoljske probleme. V delu sem se tako osredotočila na tri radikalne zelene teorije in v empiričnem delu preučila prisotnost njihovih konceptov in rešitev v okoljskem diskurzu, v primerjavi s prisotnostjo rešitev reformističnih teorij, kot je teorija TR. Menim, da prisotnost določenih konceptov v posameznem diskurzu priča o sprejemanju teh konceptov v družbi oziroma o poskusih uveljavljanja teh konceptov. Rezultati analize prisotnosti oziroma neprisotnosti konceptov radikalnih zelenih teorij v okoljskem diskurzu nam bodo tako pokazali družbeno sprejemljivost le teh in pripravljenost družbe za njihovo uporabo.

Predpostavka, katero sprejemam pri pisanju je, da obstaja ekološka grožnja življenju na Zemlji. V nalogi pod vprašanj ne postavljam klimatskih oziroma podnebnih sprememb, globalnega segrevanja, zmanjševanja biotske pestrosti in ostalih procesov, ki naj bi bili posledica onesnaževanja okolja, dolgoročne nevzdržnosti prekomerne izrabe in potrošnje naravnih virov ali antropogenega izvora ekološke krize. Sprejemam tudi tezo, da so potrebne spremembe na politični, ekonomski in družbeni ravni, ki bodo omogočale ohranjanje ekosistemov, živalskih in rastlinskih vrst ter nenazadnje človeka. Ob tem menim, da sedanji način reševanja okoljskih in ekoloških problemov, ki izhaja iz reformističnih teorij, kot je teorija TR, ne ustreza njihovi obsežnosti, zato bom rešitve iskala v drugačnih zelenih teorijah, in sicer t.i. radikalnih zelenih teorijah ter preverjala njihovo pojavljanje v okoljskem diskurzu. O reformističnem pristopu lahko govorimo kot o svetlozelenem pristopu, po katerem »je okoljske probleme, ne glede na resnost, možno rešiti brez temeljnih sprememb vrednost, vzorcev produkcije in potrošnje ter družbene ureditve. Zagovarjajo upravljalno-tehnološke rešitve, ki se osredotočajo na simptome okoljske krize in skušajo omiliti posledice čezmernega poseganja v naravo« (Trplan 1998, 5-6). V primeru radikalnih zelenih teorij pa se govori o temnozelen pristopu, »kjer so se teoretiki in aktivisti začeli zavzemati za temeljne družbene, politične in ekonomske, s čimer bi se izoblikovala obsežna politična in moralna kritika modernih industrijskih družb in kapitalistično-potrošniškega sistema ter se hkrati podala vizija trajnostne, ekološke družbe (Roszak v Trplan 1998, 6). Pri tem sem vključila tri glavne teoretične struje radikalnih zelenih teorij; globoko ekologijo, socialno ekologijo ter ekofeminizem.

Če se želimo resnično spoprijeti z okoljsko krizo reformistični oziroma svetlozeleni pristop ni zadosten, a sedanja, kapitalistično-potrošniška družba se z okoljskimi problemi in z ekološko

krizo spoprijema prav na reformističen način, ko se poskuša le popraviti škodo, ki je že storjena okolju. Rešitve radikalnih zelenih misli, ki zahtevajo globlje vrednotne, družbene, politične in ekonomske spremembe so zato nujno potrebne pri reševanju okoljske krize. S tem delom poskušam ugotoviti v kolikšni meri so v okoljskem diskurzu prisotne nujno potrebne radikalne zelene teorije.

V teoretičnem delu diplomskega dela bom s pomočjo primarne in sekundarne analize znanstvene literature ter znanstvenih člankov opredelila tri glavne radikalne zelene teorije. Zaradi precejšnjega obsega znanstvenih del s tega področja, je poskus, predstaviti celoten spekter konceptov posameznih teorij zelo ambiciozen in hkrati v okviru tega dela nemogoč podvig. V empiričnem delu pa bom na podlagi mnenjskih člankov, iz dveh večjih slovenskih tednikov, analizirala pojavljanje predhodno obravnavanih konceptov in rešitev zelenih radikalnih teorij v aktualnem okoljskem diskurzu v Sloveniji. Metodološka pomanjkljivost pri izbrani metodi je subjektivna izbira prispevkov, zato bo v empiričnem delu opredeljen način izbora reprezentativnih tekstov. Poleg vsebinske analize tekstov, bom v empiričnem delu opravila tudi dva intervjuja s strokovnjakoma iz okoljevarstvenega področja, z namenom ugotoviti, kako so v praksi ovrednotene ideje radikalnih zelenih teorij in kakšen pomen se jim pripisuje.

1.1 EKOLOŠKO ALI OKOLJSKO

Velik del literature, ki se ukvarja s tematikami ekologije in okoljevarstva z družboslovnega vidika², torej ne več le z naravoslovnega vidika, prihaja iz zahodne anglo-ameriške literature oziroma tradicije. Strokovne izraze je tako potrebno prevesti v slovenski jezik, kar lahko predstavlja zahtevno nalogo. Poleg jezikovnih zahtev in omejitev pa je še pomembnejši vsebinski pomen prevedenih in uporabljenih pojmov. Vsebinski pomen pojmov se namreč spreminja skozi čas, nastajajo novi pojmi in izginjajo stari.

Pri uporabi pojmov ekološki ali okoljski sem tako sledila Kirnovi razlagi pojmov (2004, 11), ki navaja tri različice uporabe teh dveh pojmov. V prvi razlagi »ekološki« strogo dosledno omejuje samo na naravoslovno biološko področje, zaradi česar ga tudi takoj zavrne. V drugi razlagi pojem »ekološki« poleg naravoslovnega biološkega področja pokriva tudi družbene, kulturne in

² Med družboslovne vede, ki se ukvarjajo z okoljskimi problemi se uvrščajo teorija TR, socialna ekologija, politična ekologija, globoka ekologija, ekofeminizem, humana ekologija, ekologizem kot radikalna politična ideologija politične ekologije, okoljska sociologija, ipd.

tehnične vidike razmerij človeka z naravo, zaradi česar avtor oceni, da ta vsebinska razlaga »ekološkega« ustreza njeni uporabi v spremenjenih praktičnih in spoznavnih okoliščinah. V tretji razlagi pa uporabi pojem »okoljski«³, ki pokriva človekove aktivnosti v odnosu do narave. To so tiste človekove aktivnosti, ki so izločene iz prve razlage pojma »ekološki« in so v tretji razlagi pokrite s tem posebnim pojmom »okoljski«. Kirn nato v nadaljevanju uporablja oba pojma ekološki/okoljski, ki ustrezata drugi in tretji razlagi. Jaz bom v diplomskem delu uporabljala pojem »okoljski«, s čimer predvsem želim izpostaviti njegovo navezavo na človeka in pomen človeka v odnosu do narave v teorijah, ki bodo predmet te naloge, čeprav bi bil izraz »ekološki« iz druge razlage prav tako primeren.

Pri uporabi različnih pojmov se mi zdi potrebno opredeliti tudi uporabo pojmov narava in okolje. Kirn (2004, 13) opredeljuje štiri temeljne pomene okolja oziroma narave:

- družbeno okolje (družinsko, šolsko, mednarodno itd.),
- grajeno okolje (mesto, železnice, ceste, industrijski objekti itd.),
- spremenjeno in oblikovano naravno okolje (kmetijska zemljišča, onesnažena prst, mestni park, ozračje, itd.) in
- nespremenjeno naravno okolje (divjina, puščava, globina oceanov).

Za nespremenjeno okolje avtor pravi, da je sploh vprašljiva raba izraza »okolja«, saj tu človek (stalno) ne prebiva in niso vidne posledice njegove dejavnosti. Nespremenjeno naravno okolje bi tako lahko poimenovali narava. Danes termin »okolje« vse bolj izpodriva termin »narava«. Tudi v teoriji humane ekologije je opredeljena delitev na tri različne ekosisteme: naravni ekosistem, ki ga lahko enačimo s Kirnovim nespremenjenim naravnim okoljem, kjer je antropogeni vpliv minimalen. Nato agrarni ekosistem, ki obsega vse površine, ki so preoblikovane za človekove agrarne dejavnosti ter urbani ekosistem, kot so mesta, kraji in industrijske cone.

Pri uporabi pojma »narava« se bom tako nanašala na prostor, kjer človek ni stalno prisoten in kjer je vpliv človekovega delovanja minimalen, sicer pa se bom nanašala na termin »okolje«, ki poudarja prilagoditev in spremembo naravnega okolja v spremenjeno in oblikovano naravno okolje oziroma v grajeno okolje. Termin »okolje« bom uporabljala za vse prostore, kjer je prisoten človekov vpliv. Sicer pa je lahko tudi narava oziroma nespremenjeno naravno okolje posledica človekovega delovanja. S tem, ko človekove aktivnosti vplivajo na vse večjo dezertifikacijo, bi bila lahko tudi puščava opredeljena kot spremenjeno naravno okolje.

³ Pojem »okoljski« zaobsega raziskovanje človeških vzrokov sprememb v okolju in naravi – diagnostiko, sanacijske ukrepe in aktivnosti – terapijo ter preventivne ukrepe in aktivnosti – preventivo.

2 OKOLJSKA PROBLEMATIKA

2.1 SPREJEMANJE TEZE O OKOLJSKI KRIZI ANTROPOGENEGA IZVORA

Prva predpostavka diplomskega dela je domneva, da so podnebne spremembe, ekološka katastrofa oziroma okoljske grožnje realno dejstvo. Pri tej domnevi delo sledi predvsem izsledkom četrtega poročila IPCC, ki napoveduje šest različnih scenarijev sprememb okolja in narave zaradi podnebnih sprememb, pri čemer najbolj črna napoved predvideva zvišanje morske gladine za 5,8 metrov. IPCC je priznana in največja ter najbolj organizirana skupina več tisoč znanstvenikov iz celotnega sveta, pod okriljem ZN. Razen nekaj ekoskeptikov njihove znanstvene ugotovitve priznavajo znanstveniki in drugi po celem svetu.

Druga predpostavka tega dela pa je teza, da so spremembe in grožnje v naravi in okolju posledica človekovega vpliva. Globalno segrevanje naj bi bilo tako posledica izrednega povečanja vsebnosti TPG plinov v ozračju, izmed katerih je glavni ogljikov dioksid, zaradi porasta porabe fosilnih goriv (naraščanje prebivalstva in gospodarske rasti) ter krčenja gozdov. »Prvi večji vir emisij ogljikovega dioksida izvira iz proizvodnje energije, industrijskih procesov in transporta, kjer se v večji meri uporabljajo fosilna goriva. Glede na neenako razporeditev industrije po svetu, večji del odgovornosti v tem primeru nosijo Severna Amerika, Evropa in Azija, ki sproščajo več kot 90 odstotkov globalnega, industrijsko proizvedenega ogljikovega dioksida. Drugi večji vir emisij pa je sprememba rabe zemljišč, predvsem poseki gozdov za potrebe kmetijstva, za izgradnjo cest ter urbanizacijo, iz česar 90 odstotkov emisij proizvede Južna Amerika, Azija in Afrika« (Maslin 2007, 20). Vendar, ob primerjavi absolutne količine sproščenega ogljikovega dioksida, industrijski procesi še vedno močno prednjačijo pred spremembami rabe zemljišč (Maslin 2007, 21). Ob tem pa je potrebno upoštevati, da sta Evropa in Severna Amerika v preteklosti že posekali del gozdov za ceste, kmetijska in industrijska območja in s tem že prispevali k povečanju emisij iz naslova druge skupine. Države v razvoju pa svojega deleža emisij ogljikovega dioksida in ostalih TPG plinov iz naslova prvega vira še niso izrabile. In če bodo sledile dominantni zahodni, kapitalistično-potrošniški poti razvoja, so predvidene napovedi antropogenih sprememb zelo drastične, če ne katastrofalne.

Vendar pa se je potrebno zavedati, da je reševanje okoljskih problemov pravzaprav reševanje družbenih problemov, kot trdi Kirn, saj okoljski problemi niso problemi okolja samega, ampak

so to problemi ljudi v njihovem odnosu do narave in v tem smislu so to družbeni problemi (2004, 109). Okoljske probleme so povzročili predvsem dejavniki, katerih gonilna sila je izključno človek, zato je pri reševanju okoljskih problemov potrebno prisostvovanje družboslovnih znanosti in iskanje vrednotnih in kulturnih rešitev, ne le tehnoloških in ekonomskih.

Pri reševanju okoljske krize naj torej ne bi šlo le za zdravljenje simptomov, pač pa za širša, družbena vprašanja družbene ureditve. »Globalno segrevanje je eno izmed najbolj spornih znanstvenih vprašanj 21. stoletja in predstavlja izziv sami organiziranosti naše globalne družbe,« meni Maslin (2007, 9). Ko govorimo o okoljski krizi ali globalnem segrevanju ne gre le za znanstveno vprašanje, temveč za vprašanje, ki vključuje ekonomijo, sociologijo, etiko, vrednote, (geo)politiko, lokalno politiko in nenazadnje posameznikovo izbiro življenjskega sloga. Ker je potrebna torej nova, prenovljena ali drugačna družbena struktura, bi bila najprej potrebna prenova strukture, ki je najbolj zakoreninjena – nacionalna država. Maslin pravi, da prav »globalna odgovornost postavlja pod vprašaj naš dosedanji koncept nacionalne države in kratkoročno vizijo naših političnih voditeljev« (2007, 11). Širša družbena vprašanja morajo skupaj reševati naravoslovne kot tudi družboslovne in humanistične znanosti. V diskurzu o okoljskih problemih se tako odražajo stališča in pričakovanja teh posameznih področij.

Trditve o globalnem segrevanju je eno najbolj spornih znanstvenih vprašanj današnjega časa tudi zato, ker nekateri znanstveniki trdijo, da antropogena grožnja globalnega segrevanja sploh ni realna. Razlog za podnebne spremembe vidijo v dogajanju v zemeljski atmosferi, kot posledice posameznih velikih dogodkov, kot je na primer udarec kometa na zemljino površje, v naravnih podnebnih spremenljivostih (mala ledena doba v 17. in 18. stoletju, naraven razvoj atmosfere) ali v spremenljivi sončevi aktivnosti. Vendar le manjši del strokovne javnosti zaključuje, da globalno segrevanje ne predstavlja resnega globalnega problema.

Zanimanje za okoljske tematike pa ni od vedno tako obsežno kot danes. Pravo nezanimanje ali celo zavračanje širše javnosti je trajalo vse do sedemdesetih in osemdesetih let dvajsetega stoletja, saj so znanstveniki šele takrat začeli prepoznavati nevarnosti globalnega segrevanja. K prepoznavanju, zavedanju ter k tezi o globalnem segrevanju sta pripomogla predvsem dva dejavnika: moč podatkov o zviševanju povprečne globalne temperature in potreba po globalni okoljski ozaveščenosti (Maslin 2007, 37). V 1980-ih se je zgodil pravi razcvet okoljskih gibanj v ZDA, Kanadi in Veliki Britaniji. Vzporedno z naraščanjem števila zgodb z okoljsko vsebino v medijih, je raslo tudi zanimanje za okoljsko tematiko.

2.2 GLOBALNOST PROBLEMATIKE

Okoljsko vprašanje ni bilo že od nekdaj obravnavano kot globalno. H globalizaciji tega vprašanja je v največji meri prispevala tehnologija 20. stoletja. Nekaj zgodovinskih trenutkov pa je bilo še posebej ključnih pri povečevanju okoljske ozaveščenosti človeštva ter za splošno sprejemanje znanstvenih ugotovitev in zavedanje o spreminjajočem se podnebjju in ekosistemih. Pravo revolucijo pri zavedanju o globalnosti okoljskih tematik je s svojo ikoničnostjo spodbudila prva slika Zemlje, posneta iz vesolja leta 1968, imenovana Earth Rise, ki je privedla do spoznanja o medsebojni povezanosti dogajanj na planetu Zemlja. Ta posnetek je največkrat reproducirana podoba planeta Zemlje. Prav tako je znanstveno odkritje o zmanjševanju ozonske plasti nad Antarktiko pripomoglo h *globalnemu* razumevanju podnebnih sprememb. K splošni skrbi za okoljska vprašanja pa je v veliki meri pripomogla velika medijska pokritost okoljskih tematik v 70-ih in 80-ih letih. Ljudje so postajali in še postajajo vse bolj ozaveščeni. Zavedajo se, da so spremembe potrebne in nujne ter si jih želijo. »Kot je bila moralna obsodba določenih ekonomskih odnosov običajno zgodovinski signal njihove preživelosti, je tudi vsesplošen moralni protest proti degradaciji okolja glasnik zgodovinske preživelosti in nesprejemljivosti nekega načina življenja ali določenih tehnologij, individualnih in kolektivnih« (Kirn 1992, 22). Danes vsekakor obstajajo nasprotovanja obstoječi potrošniški kulturi, ki povzdiguje materialne vrednote in napredek ter zapeljuje v prekomerno trošenje ter s tem v povečano obremenjevanje in onesnaževanje planeta. Vendar pa ta nasprotovanja še ne dajejo dovolj močnega signala za splošno zavračanje obstoječega načina življenja. Običajne in najbolj razširjene tehnološke rešitve za okoljske probleme se ne lotevajo sprememb v zasnovi družbe, pač pa poskušajo kurativno popraviti najbolj škodljive vzorce delovanja. Medtem ko naj bi se radikalne rešitve lotevale globljih družbenih, političnih in ekonomskih sprememb, začeni na ravni vrednot in na etični ravni.

O okoljski problematiki, natančneje o povezavi med gospodarskim razvojem ter okoljsko degradacijo, se je na mednarodni ravni prvič (po začetku družbenih gibanj v 60-ih) govorilo leta 1972 na konferenci ZN o človekovem okolju (*UN Conference on Human Environment*). Po konferenci je bil ustanovljen tudi Okoljski program Združenih narodov – UNEP (*UN Environment Programme*), kateri svojo funkcijo varovanja okolja opravlja še danes. Kot prelomno točko, ki je ključno prispevala h globalizaciji okoljskega vprašanja pa Harré,

Brockmeier in Mühlhäusler v največji meri označujejo konferenco ZN o okolju in razvoju (*United Nations Conference on Environment and Development - UNCED*), takoimenovana *Earth Summit* v Riu de Janeiru (v nadaljevanju Rio), ki je potekala od 3. do 14. junija 1992 (prav tam, 12). Udeleženci Ria so takrat naslovili celoten svet. Še nobeno srečanje pred tem ni bilo tako obsežno in tako »globalno« v vsebinskem delu. O globalnosti srečanja v Riu lahko govorimo v treh točkah:

a) Število in globalna pokritost udeležencev

Srečanja se je udeležilo 172 držav s svojimi predstavniki, poleg njih pa se je srečanja udeležilo še 2.400 predstavnikov nevladnih organizacij. 17.000 ljudi se je udeležilo vzporedno potekajočega Forumu nevladnih organizacij. O dvotedenskem dogajanju je z lica mesta v svet poročalo preko 10.000 novinarjev. Dogajanje v Riu je preko množičnih medijev spremljalo več milijonov ljudi (United Nations).

b) Globalnost tematik

Sporočilo srečanja je bilo, da bosta le transformacija našega odnosa do okolja ter obnašanja privedli do potrebnih sprememb v okolju (United Nations). Zaključek je precej drzen in dokaj alternativne narave, saj nagovarja k spremembi v človekovem obnašanju in vedenju, s čimer nagovarja k spremembi celotne družbene ureditve. Eden najpomembnejših dosežkov Ria je bilo sprejetje Agende 21, to je obširen načrt akcij za dosego svetovnega TR. Proces planiranja, izobraževanja ter pogajanj med državami članicami Združenih narodov za sprejetje Agende 21 se je začel že decembra 1989 in dosegel svoj vrhunec na srečanju v Riu. Generalni sekretar konference Maurice Strong je Agendo 21 označil kot najbolj izčrpen dokument in v primeru njene implementacije tudi kot najbolj učinkovit program akcij, kar jih je mednarodna skupnost sprejela do takrat, čeprav je bila zaradi kompromisov ter pogajanj med državami nekoliko oslABLJENA in manj ambiciozna kot začetna verzija.

Uspeh srečanja v Riu je bil predvsem nov pogled na gospodarski razvoj, v harmoniji z okoljevarstvom ter globalen pogled na reševanje okoljskih problemov. Oboje se je odražalo v sprejetih dokumentih:

- že omenjena Agenda 21 — program akcij za globalno akcijo na vseh področjih TR,
- Rio deklaracija o okolju in razvoju (The Rio Declaration on Environment and Development) — načela, ki definirajo pravice in dolžnosti držav,
- The Statement of Forest Principles — set načel za trajnostno upravljanje z gozdovi,

- Okvirna konvencija Združenih narodov o klimatskih spremembah (*The United Nations Framework Convention on Climate Change*) in
- Konvencija o biološki raznolikosti (*Convention on Biological Diversity*).

Resničen uspeh srečanja pa bi bila dejanska implementacija sprejetih deklaracij in konvencij na lokalnih, nacionalnih ter mednarodnih ravneh. Do sredine leta 1996 je približno 100 vlad ustanovilo nacionalne svete za TR ali podobna koordinacijska telesa. Več kot 2000 lokalnih ali mestnih oblasti je oblikovalo lastno Agendo 21. Mnogo držav je oblikovalo načrte za TR, vpletenost nevladnih organizacij pa je bila še vedno visoka (United Nations). A kljub temu je bila implementacija dosežkov Ria pogosto kritizirana, saj v letih po srečanju, kljub dokumentom in ustanovljenim telesom, ni bilo večjega napredka v skrbi za okolje, stanje okolja pa se (je) vztrajno slabša(lo), glede na izsledke raziskav.

c) Globalnost diskurza

Tretja točka, po kateri je bil Rio takrat globalen pa je njegov jezik oziroma diskurz. »Jezik Ria« je bil v tistem trenutku *lingua franca* (Harré in drugi 1999, 12). Sam naslov srečanja – Earth Summit – se je nanašal na celoten planet zemlja, šlo naj bi torej za »svetovno« srečanje ali »vsezemljsko« srečanje. Ta dikcija pa se je odražala tudi v govorih, deklaracijah in zaključkih srečanja, kjer so se pogosto pojavljale besedne zveze kot so: »globalno razmišljanje« (*global thinking*), »globalno dojetanje« (*global perception*), »holističen pristop« (*holistic approach*), »planetarna časovna koordinacija« (*planetary timing*), »vesoljska ladja Zemlja« (*spaceship Earth*), »rešilni čoln Zemlja« (*lifeboat Earth*) in »en svet« (*One World*) (Harré in drugi 1999, 12).

Pred srečanjem v Riu je bila okoljevarstvena skrb usmerjena predvsem v posamezne lokalne ali regionalne probleme, kot npr. onesnažen Ren, kisel dež v Črnem gozdu, pomor ptičev na danski obali ob izlivu nafte, ter na lokalne in regionalne industrijske katastrofe (Bhopal, Harrisburgh, Černobil). Po Riu pa se je o okoljskih problemih govorilo kot o »eni krizi globalnega okolja« (Harré in drugi 1999, 12). Okrepilo se je zavedanje o povezanosti klimatskih pojavov in vplivu lokalnih in regionalnih vplivov ali katastrof na sosednje ali (bolj) oddaljene ekosisteme.

A vendarle naj bi bilo vprašanje ohranjanje okolja naslovljeno globalno že pred srečanjem v Riu. Pričevanja kolonialistov o opustošenih in poškodovanih otokih in področjih so evropske intelektualce napeljali k razmišljanju o človekovih vplivih na okolje (Grove v Harré in drugi 1999, 13). O zametkih globalnosti okoljskega diskurza govorimo lahko tudi že v 19. stoletju, ko

je Alexander von Humboldt v svojih delih oblikoval nov filozofski in ekološki koncept odnosa med človekom ter naravnim svetom; ideja o medsebojni povezanosti človeštva z ostalimi silami v kozmosu (Harré in drugi 1999, 15). Ideja o povezanosti celotnega zemeljskega ekosistema torej ni nova in je obstajala že pred 20. stoletjem. Harré idr. ugotavljajo, da z Rio-m ni nov niti globalen pristop, niti uporaba znanstvenih dejstev, niti dramatično odkritje o okoljskem opustošenju, niti jezik, v katerem je globalni pristop artikuliran, pač pa je bila z Rio-om nova le globalna pozornost, katere je bilo okoljsko vprašanje deležno in dojemanje tega vprašanja oz. okoljskega diskurza. Nova je torej globalizacija diskurza in s tem posledično tudi globalizacija »okoljske krize« (prav tam, 16). K temu pa je predvsem pripomogla tehnologija (množični mediji) 20. stoletja, ki omogoča, da v vsakem trenutku vemo in celo spremljamo, kaj se dogaja v sosednji ulici ali na drugi strani Zemlje.

3 RADIKALNE ZELENE TEORIJE

Ključni elementi zelene politične teorije so (Ball 2003, 536-8): (1) široko deljena domneva o obstoju krize ali o obstoju več medsebojno povezanih kriz, ki vplivajo (bodo vplivale) na okolje in njegovo prebivalce, (2) deljeno mnenje, da je glavni dejavnik za nastanek te krize človek s svojimi aktivnostmi in dejanji, (3) ta isti človek je namreč brezobzirni naslednik humanističnih teorij ter antropocentrizma, ki kot glavni cilj poudarjata človekovo veselje, zdravje, bogastvo in blagostanje, (4) na ta način povzročene krize se lahko prepreči le s kritiko tega pogleda ter razkritjem njegovih šibkosti, (5) ob tem pa je nujno ponuditi tudi alternativno v obliki »ekocentrične« perspektive. To je perspektive, ki je osredotočena na odnos človek – narava/okolje in na novo definira ta odnos. Prvi dve točki obsegata prej sprejeti predpostavki o okoljski problematiki. Tretja točka govori o družbenih vrednotah, katere kritizira četrta točka. Peti element zelenih teorij pa je nova perspektiva oziroma rešitve, bolj ali manj površinske ali globoke.

Zelena politična teorija v sebi združuje različne teorije. Najširša in najbolj splošna delitev obstaja na eni strani med »temno zelenimi« teorijami (*dark green*) ali »globoko ekologijo« ter na drugi strani med »svetlo zelenimi« teorijami ali »plitvo ekologijo«, med katerimi se nahajajo npr. zeleni konservativci. Prvi se zavzemajo za (radikalno) spremembo vrednot v družbi, ki bo družbo, v kateri prevladuje liberalni individualizem popeljala v družbo z drugačno etiko in drugimi vrednotami, kjer bo okolje oziroma narava na višjem vrednotnem mestu. Slednji pa se strinjajo in podpirajo zahodnjaško liberalno miselnost in menijo, da je potrebno na podlagi moralnih in intelektualnih virov, ki jih premore človek, oblikovati močno zeleno etiko (Ball 2003, 539). Svetlozelene teorije ali prakse torej zagovarjajo »kozmetične«, površinske spremembe, ki temeljijo predvsem na tehnoloških inovacijah, pri čemer naj (kapitalistično-potrošniški) ustroj družbe ostaja takšen, kot je.

Druga delitev zelenih teorij pa se je pojavila v drugi polovici 20. stoletja, ko sta obstajala dva velika ekološka tokova, ki se vsak na svoj način spoprijemata s posledicami okoljskega uničenja, zmanjševanja biotske raznovrstnosti in ekološke katastrofe. Reformističen tok poskuša omejiti najhujše primere onesnaževanja vode in zraka, spremeniti najbolj absurdne kmetijske postopke v industrijskih deželah ali z imenovanjem »zaščitenih območij« ohraniti nekaj redkih divjih predelov. Na drugi strani pa revolucionaren ekološki tok prav tako zagovarja večino

reformističnih ciljev, a je revolucionaren in želi hkrati poseči globlje. Prizadeva si za novo metafiziko, novo epistemologijo, kozmologijo kot tudi za novo naravovarstveno etiko odnosa človek-planet (Ferry 1998, 87). Reformističen tok lahko enačimo s »svetlozelenimi« teorijami in revolucionističen s »temnozelenimi«, kamor bi uvrstila tudi tri izbrane teorije za analizo v tem delu: globoko ekologijo, socialno ekologijo in ekofeminizem. Revolucionaren tok zahteva celosten pristop, ki ponuja celostne, strukturne in globinske rešitve. Namesto parcialnih, sektorskih, površinskih rešitev, ki jih zagovarja reformističen tok, kateremu sledi celotna obstoječa zelena politika, se radikalne zelene teorije ukvarjajo z družbo v njenih temeljih.

3.1 OKOLJSKA ETIKA

Človekov odnos do živali, rastlin, okolja in narave izhaja »iz globin«, ki bi jo lahko poimenovali tudi okoljska⁴ etika. Le ta oblikuje različna posameznikova stališča, vrednote, prioritete ter interese, zaradi česar prihaja do nasprotovanj med cilji, željami in zahtevami že med samimi okoljevarstveniki, ekologi oziroma zelenimi misleci. Razlike med njimi lahko iščemo v globinah okoljske etike. Sestavljajo jo tri podzvrsti, egocentrična, homocentrična ali antropocentrična in ekocentrična okoljska etika. Carolyn Merchant meni, da različne etike predstavljajo kulminacijo celote združenih političnih, religioznih in etičnih trendov, razvijajočih se v zahodni kulturi od 17. stoletja dalje (Merchant 1992, 61). Takrat se je namreč zgodila velika transformacija in svetu ja zavlada mehanicistična analiza realnosti po predhodnem naturalističnem pogledu na svet in na življenje v njem. V mehanicizmu je snov sestavljena iz njenih delcev, enota pa je enaka vsoti njenih delcev. Po mehanicističnih načelih se sprememba zgodi, ko pride do spremembe v njenih delih (Merchant 1992, 65). Prav mehanicizem pa je osnova za egocentrično etiko, ki izvira iz sebe, iz posameznika in je osredotočena na individuuma in individualno dobro (Merchant 1992, 63). Okoljska egocentrična etika dovoljuje posameznikom (ali podjetjem, korporacijam, organizacijam), da izkoristijo in uporabljajo naravne vire za izboljševanje izključno lastnega življenja ter ostalih članov družbe, omejeni pa so le z učinki na njihove sosede (Merchant 1992, 63).

Nasprotje egocentrični pa predstavlja ekocentrična okoljska etika, ki temelji na organicizmu oziroma holizmu, ki zagovarja vsepovezanost vsega ter pravi, da je celota večja, boljša oziroma

⁴ *Environmental*.

polnejša kot vsota njenih delih, kar zagovarja mehanicizem. Znanje je odvisno od konteksta, procesi pa so pomembnejši od delov celote. Holizem zagovarja tudi enost človeške in nečloveške narave (Merchant 1992, 65). Egocentrična etika določa moralna pravila za odnos do posameznika, z ekocentrično etiko pa se naj bi določenim moralnim pravilom podredil tudi odnos človeka do živali, rastlinstva in neživega sveta. Takšno razmišljanje je v šestnajstem stoletju predstavil Montaigne, ki je zapisal, da »vsekakor obstaja splošna dolžnost človečnosti ne samo do živali, ki imajo življenje in občutenje, temveč celo do dreves in rastlin« (Montaigne v Kirn 1992, 10). S tem je osnoval začetek ekocentrične okoljske etike. «Ekocentrična etika je zasidrana v kozmosu, ki obsega celotno okolje, vključno z neživimi elementi, skalami, minerali kot tudi rastlinstvo in živalstvo. Ta etika vsem živim in neživim bitjem pripisuje inherentno⁵ vrednost« (Merchant 1992, 75). Vsaka od etik se je razvila v določeni zgodovinski realnosti. Na vzpostavitev ekocentrične etike so vplivala razkritja in odkritja 19. stoletja o končnih in neobnovljivih virih energije, spreminjanju ekosistemov in izumiranju rastlinskih in živalskih vrst, ozaveščanje o onesnaženosti itd. Ekocentrična etika neživemu in živemu svetu pripisuje enake pravice in si prizadeva za preživetje obeh ter njuno bivanje v ravnotežju, saj je to pogoj za zdrav ekosistem.

Tako holistična kot mehanicistična načela pa se nahajajo v homocentrični oziroma antropocentrični okoljski etiki. »Ta izhaja iz družbenega⁶ interesnega modela politike ter pristopa v obliki okoljevarstvene regulatorne agencije, ki varuje zdravje ljudi« (Merchant 1992, 70). Antropocentrična etika primarno postavlja pravila in omejitve v odnosu do družbe. »Postmarksistična socialna ekologija, kot na primer dva njena predstavnika Barry Commoner in Murray Bookchin, ob zavedanju razdora, ki ga povzroča kapitalistična industrija v nečloveški naravi, predstavlja alternative, ki rešujejo probleme izčrpanja virov ter onesnaževanja. Ponuja tehnološke in družbene strukture oblikovane tako, da uravnesijo človeške potrebe z naravnimi cikli in energetskimi zahtevami. Homocentrična etika za prioriteto postavlja izpolnjevanje človeških potreb, v procesu odločanja pa je tehten premislek namenjen nečloveški naravi« (Merchant 1992, 73). Kljub usmeritvi na odnos do družbe, je v homocentrični okoljski etiki namenjen razmislek tudi človekovemu odnosu do okolja.

S to (opre)delitvijo okoljske etike pa lahko potegneta vzporednici tudi dve različni filozofski utemeljitvi ekološke etike, ki ju je v slovenskem prvcu o ekološki etiki *Ekološka (okoljska) etika* navedel Kirn. In sicer »naj bi bila prva filozofska utemeljitev instrumentalna, heteronomna

⁵ *Intrinsic value* = inherentna vrednost, vrednost sama po sebi.

⁶ *Social* (ang.).

oziroma pragmatična, na podlagi katere naj bi ljudje čutili dolžnost do zaščite kvalitete in raznovrstnosti naravnih bitnosti le v kolikor bi bili sicer prizadeti človekovi interesi« (Kirn 1992, 19). S to heteronomno etiko lahko primerjamo egocentrično in antropocentrično okoljsko etiko, saj za moralni subjekt in objekt postavljata človeka (kot posameznika ali kot del družbe). Druga filozofska utemeljitev okoljske etike pa je avtonomna oziroma intrinzična, ki izhaja iz podmene, da so naravne bitnosti vrednote tudi same po sebi in ne zgolj v razmerju do človekovih potreb in koristi (Kirn 1992, 18). Po antropocentrični ali heteronomni okoljski etiki človek skrbi za živali, rastline in neživo naravo le toliko, kolikor je to potrebno, da sledi lastnim interesom. Z vzponom okoljevarstvenega gibanja je eden izmed interesov človeštva postalo tudi ohranjanje narave, bivanje v bolj kvalitetnem okolju, zmanjševanje onesnaženosti in ohranjanje biotske raznolikosti. Kot bomo videli v nadaljevanju, bolj radikalne struje zelenih teorij sledijo načelom intrinzične okoljske etike. Kirn sicer meni, da je človeška odvisnost od živalskega in rastlinskega sveta prevelika in preveč ključna za preživetje, da bi lahko v celoti priznali intrinzično vrednost in v okolju delovali samo v korist v njem bivajočih živih ali neživih bitij. »Zaradi tisočerič človekovih eksistenčnih odvisnosti od naravnih bitnosti nikoli ne bo mogla delovati zgolj avtonomna ekološka etika. Prepletala se bosta avtonomni in heteronomni človekov odnos do narave« (Kirn 1992, 20).

Pri delitvi na avtonomno in heteronomno filozofsko perspektivo ali pri delitvi na tri različne okoljske etike, gre za različne moralne in vrednostne sisteme, ki jih zagovarja človek v svojem razmišljanju in delovanju do drugih posameznikov, družbe, narave oziroma okolja in nenazadnje tudi do sebe. Z vrednostnim sistemom si na individualni, družbeni ali nacionalni, ipd. ravni določimo prioritete. Najbolj radikalna je že prej omenjena vrednota intrinzične vrednosti, kjer je obstoj in bivanje živali, rastlin ali neživih bitij izenačeno s človekovim življenjem in ima vrednost samo po sebi. V primeru, ko je v središču posameznik, je delovanje drugačno, kot če je pozornost usmerjena tudi na družbo ali naravo in okolje. Zelene teorije govorijo tudi o odgovornosti do prihodnjih generacij, kjer je torej moralnim pravilom podvrženo tudi človekovo delovanje in »upravljanje« z okoljem in naravo v odnosu do prihajajočih prebivalcev planeta. Zanimiv primer raznolikih vrednot znotraj samega okoljskega vprašanja je dolgotrajen, konflikten primer postavljanja vetrnih elektrarn na Volovji Rebri. Del okoljevarstvenikov zagovarja postavitev vetrnic, z namenom pridobivanja čistejše energije, del okoljevarstvenikov pa temu nasprotuje, saj bi vetrnice posegle v bivalno okolje tam živečih ptic. Prvi naj bi torej sledili cilju povečanega deleža obnovljivih virov energije (v nadaljevanju OVE) in s tem zmanjšanja TPG plinov, pri čemer se ozirajo predvsem na potrebe družbe, drugi pa naj bi sledili

ohranjanju biotske raznovrstnosti in zagovarjajo pravice živali, lahko tudi njihovo inherentno vrednost. V prvem primeru torej okoljevarstveniki sledijo antropocentrični okoljski etiki ter v drugem ekocentrični okoljski etiki, pri čemer izhajajo iz različnih vrednostnih sistemov.

3.2 TEORIJA TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

TR je prevod angleškega termina »*sustainable development*«, ki se prevaja tudi kot obstojen, ohranjajoč, trajen, vzdržljiv, uravnotežen ali sonaraven razvoj. Koncepti in rešitve iz teorije TR, preneseni v politične rešitve in usmeritve običajno sledijo reformističnemu ekološkemu toku, s tem ko poskušajo popraviti obstoječe stanje. A ker predstavljajo glavni miselni tok reševanja okoljskih problemov, menim, da je potrebno predstaviti to teorijo, preden se osredotočim na zbir rešitev treh izbranih radikalnih zelenih teorij.

Ideja trajnosti se je razvila že pred 300 leti v 18. stoletju v Nemčiji⁷ na področju gospodarjenja z gozdovi. Kasneje se je koncept trajnosti prenesel na družbo kot celoto, s čimer je TR postal paradigma razvoja in načina družbenega življenja. Za prvo delo o trajnostni družbi se šteje Pirages-ova *The Sustainable Society. Implications for Limited Growth* iz leta 1977 (Kirn 2004, 108). Po definiciji ZN TR zajema tri koncepte: gospodarski razvoj, socialni razvoj in varstvo okolja, zato Lukšič pravi, da gre za tristebni koncept TR, z okoljem kot tretjim stebrom (2005, 95). TR naj bi tako zagotavljal enakomeren razvoj in napredek na vseh treh področjih, brez zapostavljanja kateregakoli izmed treh. TR naj bi bil rešitev za okoljsko krizo, v kateri se je znašla družba, katere temelji ležijo v eksponencialni ekonomski rasti. TR predstavlja alternativno rešitev, ki je nadomestila v 70. letih popularno rešitev meje rasti – *The Limits to Growth*, kjer se pojem TR še ni pojavil, v 90. letih pa je postala vodilna ekološkorazvojna paradigma. »Teorija meje rasti naj bi bila namreč bolj radikalna in zato nesprejemljiva. Popularnost temu konceptu je dalo delo Komisije za varstvo okolja pri ZN *Our common future* iz leta 1987, imenovano tudi Brundlandtovo poročilo« (Kirn 2004, 108). Danes pa teorija TR predstavlja vodilno miselno izhodišče za najrazličnejše nacionalne in mednarodne okoljevarstvene programe (Kirn 2004, 115).

⁷ Takratna Prusija.

Kot sem ugotovila zgoraj, je okoljska problematika globalen problem, ki zato zahteva tudi globalno rešitev. Navkljub pobudam po lokalizaciji teoretiki trdijo, da je v sodobnih procesih globalizacije in nastajajoče globalne družbe trajnost lahko samo globalna (Kirn 2004, 112). Družba ne more biti trajna, če je v njej trajen le en del. Prav tako ne more biti trajna planetarna ekonomija, če je znotraj nje trajna le lokalna ali regionalna ali nacionalna ali celo kontinentalna skupnost. Kakor so torej družbe in posamezniki sodelovali pri vzpostavljanju globalne ekonomije, tako je potrebno sedaj sodelovati pri vzpostavljanju trajnostne planetarne družbe. Rušenje globalnih pogojev trajnosti dolgoročno onemogoča vsak lokalni TR, kopičenje lokalnih netrajnostnih razvojov pa obratno ruši globalne pogoje trajnosti (Kirn 2004, 116).

V odnosu do radikalnih zelenih teorij se obstoječa uporaba teorije TR v praksi lahko pokaže v različnih podobah. Z razvojem in uporabo tehnološko bolj izpopolnjene, čistejše in bolj sofisticirane metodologije proizvodnje, z večjim deležem OVE in obnovljivih materialov se problem koriščenja neobnovljivih virov in prekomernega onesnaževanja le odmika v prihodnost, ekonomski razvoj pa še vedno sledi ciljem naraščajoče in množične proizvodnje in potrošnje. Kirn pravi, da je koncepcija TR v sedanji prevladujoči praktični in miselnovrednotni podobi v bistvu ekološko reformiran kapitalizem (2004, 116). Prav tako Sachs trdi, da je koncept TR le krinka za razvpito eksponencialno ekonomsko rast (Sachs v Kirn 2004, 115). Spet drugi kritiki pa trdijo, da gre predvsem za ohranjanje razvoja (Kirn 2004, 115), ohranjanje narave pa je šele v drugem planu, v službi ohranjanja gospodarskega razvoja. Okoljsko družbene in okoljsko tehnične inovacije so pogosto krinka za nadaljnjo gospodarsko rast. Pametna hiša, ki avtomatsko ugaša in prižiga električne naprave ali pametno minimalizira porabo električne energije naprav v hiši ne bo spremenila splošnega družbenega trenda naraščajoče porabe električne energije, kar zahteva več (ne)obnovljivih virov energije in večje onesnaževanje okolja.

3.2.1 Humana ekologija

Humana ekologija je relativno nova znanstvena disciplina, ime pa sta kot prva po letu 1921 začela uporabljati Burgess in Park (Marković 1986, 9). Marten v opisovanju humane ekologije⁸ TR definira kot delanje stvari na način, ki prihodnjim generacijam ne zmanjšuje možnosti zadovoljevanja njihovih potreb. »Ekološki TR je odvisen od interakcij med človekom ter ekosistemom. Interakcije ostajajo funkcionalna integriteta ekosistemov na način, ki jim dopušča nadaljevanje zagotavljanja ekosistemskih storitev« (Marten 2007, 222).

⁸ *Human ecology* (ang.).

Ekosistem sestavljajo rastlinstvo, živalstvo, mikroorganizmi, zrak, voda, zemlja in objekti, zgrajeni s strani človeka, in vsi ti elementi zagotavljajo ekosistemske storitve kot so »energija, materiali in informacije« (Marten 2007, 2). Prepletajo in soobstajajo trije različni ekosistemi: naravni, kmetijski oziroma agrarni in urbani ekosistem, pri čemer naravnega sestavljajo rastline, živali, in naravno okolje, agrarnega vse kmetijske in ostale površine, ki služijo proizvodnji hrane in ostalih kmetijskih proizvodov ter urbani ekosistem, ki ga je ustvaril človek z graditvijo mest, infrastrukture, industrije itd. (Marten 2007, 60). Naravni ekosistem se organizira sam po sebi. V obliki svojih outputov ljudem prinaša OVE, kot so voda, les, ribe, divjačina, itd., kot tudi neobnovljive vire energije (fosilna goriva). Naravni ekosistem tako ljudem zagotavlja energijo za življenje (hrano) in bivanje (fosilna goriva, vetrna in sončna energija itd.), ter material v obliki lesa, kamenja, rudnin, bivalni prostor in sploh vse, kar ljudem omogoča bivanje in delovanje oziroma ustvarjanje. Agrarni in urbani ekosistem delno sestavlja človek s svojimi inputi v obliki materialov, energije in informacij, delno pa se ekosistema samoorganizirata na enak način kot naravni ekosistem (Marten 2007, 66). Proizvodi agrarnega ekosistema so hrana, vlakna ter drugi obnovljivi viri energije, proizvodi urbanega ekosistema pa so človekova naselitve in industrijski proizvod. Za obstoj zadnjih dveh ekosistemov je potrebno veliko več človekovega inputa kot za obstoj naravnega okolja, ki se samoorganizira. Prvotno je obstajal le naravni ekosistem in s poseganjem vanj je človek začel ustvarjati agrarne in urbane ekosisteme. Okolje ljudem posreduje informacije o njegovi sestavi, medsebojni povezanosti ter vplivih človekovega delovanja nanj in za uspešno sobivanje vseh ekosistemov morajo ljudje nujno prepoznati in upoštevati te informacije, saj omogočajo preučevanje človekovih vplivov na ekosistem in načrtovanje prihodnjih korakov. Za dosego TR je potrebno te vplive (gospodarskega in socialnega razvoja človeštva) omejiti na način, da ne posegajo prekomerno v ekosisteme in s tem ne zmanjšujejo možnosti zadovoljevanja potreb prihodnjih in sedanjih generacij, kot tudi ne vsem drugim živim in neživim prebivalcem ekosistemov, sedanjih in prihodnjih.

Marten v teoriji humana ekologija v prvi vrsti poziva k ukrepom, ki ne bodo še nadalje uničevali (naravnih) ekosistemov. (a) Potrebno je ustaviti uničevanje ekosistemov na točki, ko le ti še lahko ohranijo svojo zmožnost zagotavljanja osnovnih prvin, katere so koristne in neobhodne tudi za človeka. (b) Ob uporabi novih tehnologij je potrebno nadzirati in ustrezno omejevati njene okoljske in družbene stranske učinke. (c) Uporaba obnovljivih virov energije (ribištvo, gozdovi, kmetijska zemljišča, rečna področja, itd.) mora biti postopna, omejena in vzdržna s primernim nadzorovanjem izgub virov. (d) Oblikovati je potrebno družbene institucije, ki bodo

zavarovale vire, ki so skupna lastnina vseh (*common property resources*), pred njihovim prekomernim izkoriščanjem in izrabljanjem (*tragedy of the commons*). »Potrebujemo institucije, ki bodo naredile trajnostno rabo za racionalno izbiro«. (e) Predvsem pa je potrebno upoštevati previdnostna načela pri uporabi naravnih virov, pri odstranjevanju odpadkov in pri interakciji ekosistemov (Marten 2007, 157-8).

Pred agrarno revolucijo in pred industrijsko revolucijo v 18. stoletju, je življenje v veliko večji meri potekalo v sožitju z naravo oziroma v okviru nosilnih zmnožnosti planeta. Revoluciji sta omogočili visoko donosnost posameznih kultur, kot so riž, pšenica, koruza ipd., ter obsežno in hitro gospodarsko ter tehnološko rast. Vsaka od teh revolucij je prinesla nove tehnologije, kar je posledično pomenilo nove vrste proizvodnje in s tem nove oblike družbenega sistema. Danes tako hitrost in intenzivnost življenja zahtevata obnovljive in neobnovljive vire v večji meri, kot sta jih narava in okolje zmožna zagotoviti ob hkratnem samoobnavljanju za zagotovitev teh virov tudi v prihodnosti. Intenzivno kmetijstvo za zadostno pridelavo hrane uporablja škodljive pesticide, uničujejo se pomembni (gozdni) ekosistemi za nove kmetijske površine, kar povzroči cel cikel novih negativnih sprememb. Zaradi industrije, kmetijstva in naseljenosti se onesnažujejo vodni viri, obenem pa reke, jezera in morja presahajo zaradi odvajanja vode za kmetijske potrebe. Teorija TR si prizadeva za ukrepe, ki bi omogočili uravnotežen socialni in gospodarski razvoj ter varstvo okolja. Mnogi procesi, katere Marten poimenuje »ekološko nasledstvo« (*ecological succession*), in so posledica človekovega poseganja v okolje, so ireverzibilni. Teorija TR si tako prizadeva najti načine trajnostnega sobivanja naravnih, kmetijskih in urbanih ekosistemov.

Zgoraj je omenjeno, da je potrebno oblikovati takšne družbene institucije, ki bodo zaščitile skupne vire, ki so lahko tudi v zasebni lasti, ter njihovo prekomerno izkoriščanje. Raziskave so pokazale, da morajo te institucije zasledovati naslednje značilnosti (Marten 2007, 159-8):

1. Jasno razmejeno lastništvo ter meje. Skupinsko lastništvo točno določenega območja zagotavlja nadzor pred prekomernim izkoriščanjem. Lastniki imajo svoje območje zamejeno in tako skrbijo za spoštovanje pravil na njihovem območju. Ob tem pa zasledujejo dolgoročni cilj ohranitve tega območja, saj si želijo, da bi tudi njihovi potomci koristili okoljske/ekološke funkcije tega ekosistema oziroma območja.
2. Predanost vseh članov skupnosti trajnostni rabi virov. Pomembno je, da se vsi člani skupnosti zavedajo pomena ohranjanja ekosistema za prihodnost ter da kooperativno izrabljajo vire.

3. Dogovor glede pravil uporabe virov. Vsakdo bi moral imeti toliko znanja o virih, da bi razumel posledice, ki bi jih prinesla nepravilna uporaba virov.
4. Notranji prilagoditveni mehanizmi (*internal adaptive mechanisms*). Spremembe so neizogibne, tako v ekosistemu kot v družbenem sistemu, zato je potrebno sprotne prilagajanje pravil o uporabi virov, pri čemer je potrebno nenehno nadzorovanje in ocenjevanje sprememb in uveljavitev novih pravil.
5. Uveljavitev dogovorjenih pravil z notranjo kontrolo oziroma medsebojnim zgledom ter z zunanjo kontrolo.
6. Reševanje nastalih konfliktov.
7. Minimalno zunanje navzkrižje (*interference*). Eden izmed najbolj pogostih razlogov za netrajnostno rabo virov je vmešavanje vladnih avtoritet, sil in interesov iz gospodarstva, mednarodne avtoritete ipd., ki prihajajo izven območja, saj (večinoma) ne poznajo lokalnega okolja. Za trajnostno rabo virov je lokalna avtonomija alfa in omega.

3.2.2 Eko-ekonomija

Trenutno v razpravi o trajnostnem razvoju prevladujeta dva pristopa: okoljska ekonomika, imenovana tudi eko-ekonomija, in (filozofska) teorija inherentne vrednosti (globoka ekologija). Norton kritizira oba pristopa, ker sta ideološka, s čimer ustvarjata paradigmatični način diskurza, ki uokvirja okoljske probleme na ekskluziven način, zapirajoč možnosti alternativnim perspektivam in inovativnim rešitvam. (Elliott 2007, 5). Norton zato uvaja nov koncept, zasnovan na adaptivnem upravljanju (*adaptive management*), ki vsebuje tri bistvene elemente: prvi element predstavlja eksperimentalne odzive posameznikov na okolje, drugi element so posledice teh akcij na posameznike – akterje – ter na širšo skupnost, ki zajema večji prostorski in časovni obseg, tretji element pa vključuje lokalni kontekst, iz katerega izvirajo akcije, saj le ti delujejo iz določene, lokalizirane perspektive znotraj celotnega sistema. V praksi naj bi adaptivno upravljanje pomenilo, da samoupravne (mestne) občine oblikujejo skupine državljanov, t.i. svetovalne odbore (*advisory committees*), v katerih lahko tehtajo in presojujejo o različnih načinih, na katere člani skupnosti vrednotijo njihovo lokalno okolje (Elliott 2007).

Predvsem zaradi zanimivih prispevkov eko-ekonomije, bom nekoliko podrobneje predstavila to teorijo oziroma različne koncepte in teorije znotraj nje in njene ukrepe. Eko-feministka Plumwood-ova pravi, da se alternativna ekonomija pri spreminjanju obstoječega stanja bolj kot z naravo opira na moško-centrično in moško-vodeno uradno ekonomijo razvitega, zahodnega sveta

(Plumwood 1997, 10). Če se teorije, ki bodo predstavljene v nadaljevanju (globoka ekologija, socialne ekologije in eko-feminizem) v osnovi predvsem ukvarjajo s spreminjanjem družbe na način spreminjanja vrednot in vzorcev, se alternativna ali eko-ekonomija ukvarja s spremembami, ki bi bile mogoče znotraj obstoječe (globalne) ekonomije, ob nujni hkratni spremembi na kulturni, individualni in družbeni vrednotni ravni. Zdi se, da sta ekonomija in ekologija v današnjem času daleč vsaka sebi. Ekonomisti se veselijo gospodarske rasti globalne ekonomije brez primere, mednarodnih menjav in investicij (Brown 2001, 5), medtem ko se ekologi zavedajo, da gre pravzaprav za nepotrebno in prekomerno koriščenje ogromnih količin umetno pocenjenih fosilnih goriv ter drugih naravnih virov, kar močno destabilizira klimo. Ekonomija je lahko trajnostna le, če spoštuje in sledi principom ekologije (Brown 2001, 77), zato je glavni cilj eko-ekonomistov preoblikovati ekonomijo tako, da bo spoštovala načela ekologije in bila s tem trajnostna.

Za vzpostavitev eko-ekonomije bodo potrebne spremembe predvsem v gospodarskem sektorju energetike, materialov in hrane, meni Brown in predlaga naslednje ukrepe (2001, 83-5):

- Nujen bi bil premik od naftne, premogovne in plinske industrije k vetrni, sončni, geotermalni, vodikovi, ipd. energiji. Voda bi bila uporabljena pri proizvodnji vodika, obstoječi plinovodi bi prenašali vodik namesto zemeljskega plina. Namesto družbe na fosilni pogon bi s tem vzpostavili družbo na čistejši in trajnosten vodikov pogon.

- Na področju materialov je predvsem potreben premik od linearnega modela k modelu ponovne uporabe oziroma reciklažnemu modelu. Pri linearnem modelu gredo materiali iz začetnih surovin preko različnih postopkov obdelave in po uporabi na smetišče. Reciklažni model smiselno zagovarja recikliranje materialov in njihovo ponovno uporabo. Industrija recikliranja bo tako nadomestila industrijo izločanja.

- V prehrabeni industriji pa je potrebno preoblikovati način upravljanja sektorja. Izziv in potreba tu so boljše upravljanje z naravnim kapitalom, s povečano produktivnostjo vode ter ohranjanje vrhnje zemlje s spreminjanjem kmetijskih praks.

- Mesta bodo imela železniški promet, ter bodo prijazna kolesarjem ter pešcem. Tudi urbani, primestni prevoz se bo spremenil v sestavi, in sicer bo več javnega železniškega in avtobusnega prevoza v primerjavi z osebnimi avtomobili.

- Z reciklažo papirja ter novimi viri energije bi bilo možno zaustaviti deforestacijo in s tem ustaviti erozijo zemlje zaradi tega.

- Poraba vode bi morala biti na posameznih območjih uravnotežena s ponudbo vode na teh območjih. Sprememba ekonomskega reda na tej točki bi bila v povečani produktivnosti vode, s čimer bi se zmanjšala poraba vode.

- Ribištvo bi moralo biti zreducirano na trajnostno raven, deficit morskih sadežev in rib pa nadomeščen z morskimi farmami.

- Brown predlaga tudi dolgoročno stabilno populacijo, kjer naj bi imeli pari po dva otroka. Ob tem se postavlja vsaj vprašanje kakšna populacija je optimalna za naš planet.

Hkrati se postavlja vprašanje, kakšen bo obseg ekonomije oziroma gospodarske rasti. Brown zagotavlja, da bi s spremenjenim ekonomskim redom nastala nova delovna mesta v novih panogah, medtem ko bi se nekatera stara delovna mesta zaprla.

Teorija TR temelji na izročilu homocentrične okoljske etike, ki varovanje okolja postavlja za cilj predvsem z namenom zagotavljanja potrebnih obnovljivih virov za človeštvo tudi v prihodnosti. Glavna skrb ni ohranitev okolja kot habitata za mnoge rastline in živali zaradi njihove inherentne vrednosti in vrednosti okolja, pač pa za zagotavljanje nadaljnje dolgotrajne oskrbe človeštva, za ohranjanje zagotavljanja ekosistemskih storitev torej.

Brown (2001, 6) pravi, da »smo ustvarili ekonomijo, ki ne more vzdržati ekonomskega napredka, ekonomijo, ki nas ne more pripeljati tja, kamor bi si želeli«. Kot rešitev ponuja novo formulacijo novega ekonomskega svetovnega nazora. Kljub temu, da Brown ponuja konkretne rešitve za oblikovanje novega ekonomskega reda, ki bi bile lahko oziroma bi morale biti vključene v novo družbeno ureditev, če želimo vzpostaviti trajnostno družbo, menim, da bi prave rezultate prineslo šele preoblikovanje družbene ureditve, kulture in vrednot in ne le preureditev ekonomskega reda. Potrebno bo spremeniti tudi cilje, ne le način, kako jih doseči.

Iz znanstvene vede ekologije izvira več podzvrsti ekologije, ki na različne načine v svoje preučevanje vključujejo človeka kot pomemben element v okolju, ki ga obravnava prvotna ekologija. Nekateri avtorji človeka in njegovo umetno ustvarjeno okolje označujejo kot od narave odtujeno okolje, ki biva neodvisno od zakonitosti narave (Bookchin 1990, 32).

3.3 GLOBOKA EKOLOGIJA

Globoka ekologija je prva izmed treh izbranih radikalnih zelenih teorij, ki se uvrščajo v temnozeleno zelene teorije. Po njeni predstavitvi in ostalih dveh radikalnih teorij, bo v empiričnem delu opravljena analiza pojavljanja konceptov globoke ekologije v okoljskem diskurzu, s čimer bom ugotovila, v kolikšni meri so načela globoke ekologije sploh »realnost« pri reševanju okoljskih problemov in ekološke krize.

Idealni tip revolucionarne vizije novega sveta, ki jo je poimenoval Ecosophy T, je leta 1970 predstavil norveški filozof Arne Naess, Bill Devall pa je predlagal, da se to Naessovo novo teorijo imenuje globoka ekologija. Oče globoke ekologije, tudi eden izmed njenih začetnikov pa je tudi Aldo Leopold z najslavnejšim delom, zbirko esejev, *A Sand County Almanac*. Razvila se je v odnosu do plitve (*shallow*) ekologije, katera ponazarja dominanten tehnološki metadiskurz zahodnjaške kulture ter je sledila ideologiji reformističnega toka (Benton in drugi 1999, 133). Na takšen način, v odnosu do plitkega, a močnega okoljskega gibanja jo je opredelil tudi Naess, ko je svojo novo teorijo opisal za »globoko«, a manj vplivno kot plitvo. Plitva ekologija si v svojih ciljih prizadeva predvsem za popravo obstoječega stanja. Globoka ekologija pa priznava prvobitno oziroma inherentno vrednost vsem živim bitjem, človeku, živalim, rastlinam in neživemu okolju. Inherentna vrednost kateregakoli (ne)živega bitja ali naravnega okolje pomeni, da to bitja oziroma okolje ni vredno le, če je lepo, torej če ima estetsko vrednost, če je koristno človeku, torej če ima uporabno vrednost, ali če ima tržno vrednost, pač pa ima pravico do obstoja in blagostanja že zato, ker biva oziroma obstaja samo po sebi za sebe. Vsa bitja in okolje kot posamezni delčki tvorijo celoto in inherentna vrednost jim podeljuje vrednost zaradi njih samih. Globoka ekologija se pri preoblikovanju družbe bolj kot z materialnim svetom ukvarja s spiritualnim svetom.

Naess je globoko ekologijo opisal skozi sedem principov: (1) metafizika medsebojne povezanosti, (2) etos biosferičnega egalitarizma, (3) vrednote različnosti in simbioze, (4) anti-razreden položaj, (5) nasprotovanje onesnaževanju in pretirani izrabi virov, (6) vrednota kompleksnosti in (7) poudarek na lokalni avtonomiji in decentralizaciji (Jamieson 2001, 218). Ključna sta prva dva principa, iz katerih nato izhajajo vsi ostali. Kot pozitivna tema globoke ekologije je privzet tudi holizem, ki pravi, da je celota moralno nad posamezniki. »Ta hierarhija celote nad posamezniki izhaja iz načela biosferičnega egalitarizma, po katerem je potrebno celoto ščititi pred njenimi deli« (Ferry 1992, 87). To pomeni, da za holizem ni sprejemljivo

poseganje v biosfero na način, da se omogoči predvsem (ugodno) preživetje človeka – le enega njenega dela, na račun česar bi izumrle nekatere živali, rastline in ekosistemi – torej na račun drugih delov celote. Pač pa je potrebno posegati v biosfero na način zagotavljanja preživetja vseh živih in neživih bitij, celoti torej. Globoka ekologija je povzročila paradigmatični premik iz razsvetljenske paradigme divizije in ločevanja posameznih delov do nove paradigme odvisnosti in celote (Jamieson 2001, 220).

Globoka ekologija si je za cilj postavila prenovo človekovega etično-zakonskega pristopa do narave po »smrti človeka« in dekonstrukcijo antropocentrizma (Ferry 1992, 83). Za razliko od reformističnega okoljevarstvenega gibanja je glavni cilj globoke ekologije pod vprašaj postaviti konvencionalne modele razmišljanja v modernem Zahodu in ponuditi alternativno možnost (Devall v Ferry 1992, 89). Prva poteza naj bo vpeljava pojma »zločinov proti ekosferi« po analogiji pojmovanja »zločinov proti človeštvu«. Tako kot so genocid ali poskus »izbrisa« določenih (etničnih) skupin, narodov prepovedano in kaznivo dejanje, tako naj bo tudi uničenje ali opustošenje naravnih, (agrarnih ali urbanih) ekosistemov nedovoljeno in kaznivo.

Naess meni, da mora vsak posameznik doseči raven spoštovanja načel globoke ekologije. To imenuje okoljska samo-realizacija (*ecological self-realization*), ki naj bi bila v najglobljem in najresničnejšem interesu vsakega posameznika, hkrati pa zagotavlja najtrdnjšo osnovo za zaščito (naravnega) okolja (Mathews 2001, 222).

Arne Naess in George Sessions sta v manifestu gibanja globoke ekologije zapisala, (1) da sta blaginja in razvoj človeškega in nečloveškega življenja na zemlji vrednoti sami po sebi in neodvisni od tega, kako uporaben je nečloveški svet za namene človeka. Bogastvo in raznolikost oblik življenja prispevata k uresničevanju teh vrednot, zato sta tudi sami vrednoti na sebi. Ljudje imajo pravico zmanjševati to bogastvo in raznolikost izključno za zadovoljevanje vitalnih potreb. Človeštvo destruktivno in prekomerno po nepotrebnem posega v nečloveške oblike življenja, kar je potrebno razumeti in preoblikovati. (2) Svet je preobremenjen s človeškim prebivalstvom in razvoj nečloveškega življenja zahteva občutno zmanjšanje prebivalstva. (3) Človeškega poseganja v nečloveški svet je trenutno preveč in stanje se hitro slabša, zato je treba spremeniti politične usmeritve na področju ekonomskih, tehnoloških in ideoloških struktur, kot tudi na področju individualnih življenjskih stilov⁹. Rezultat tega ukrepa pa bo močno drugačen kot sedanje stanje. Ideološka sprememba bo predvsem v tem, da damo večjo vrednost kakovosti

⁹ Naess je s tem naslovil predvsem prebivalce Evrope in severne Amerike, ki uživajo visok življenjski standard.

življenja pred prizadevanjem za višjim življenjskim standardom (Morris 1997, 40). Naess je menil, da je eksponencialen ekonomski razvoj popolnoma nekompatibilen z zgoraj naštetimi elementi globoke ekologije in potreben 'globoke' spremembe. Poudarjal je tudi, da je potrebna povezava med spremembami lastnega življenjskega stila in politično akcijo, ter velik poudarek namenil nenasilni direktni akciji (Morris 1997, 42). Morris kritizira Naess-a v nekaterih njegovih pogledih, med drugim pravi, da kljub temu, da Naess poudarja pomen skupnosti, avtonomije, lokalne samozadostnosti in sodelovanja ter decentralizacije, je njegova razprava vedno nekoliko abstraktna – 'normativna', saj Naess piše kot filozof in ne kot družbeni teoretik (1997, 46).

Nekoliko bolj konkretno pa načela teorije globoke ekologije opredeljuje Carol Merchant, ki tako utemeljuje pet principov globoke ekologije (Merchant 1992, 88):

- 1) Princip biosferične enakosti, ki postavlja ljudi na enako raven kot ostala živa bitja v »organizmični« demokraciji (*organismic democracy*).
- 2) Zahteva novo psihologijo ali filozofijo popolnega poistovetenja ljudi s planetom.
- 3) Tretji princip razvija novo antropologijo, in sicer naseljevanje zemlje kot prebivalstva v njej, kar zavrača miselnost industrijske družbe ter paradigmo razvoja, za sabo pa pušča prostrano divjino.
- 4) Globoka ekologija prevzema in podpira ekocentrično pred homo- ali antropocentrično okoljsko etiko.
- 5) Nova ekološko-osredotočena znanost zagovarja občutek človeškega prostora v naravnem okolju. Nova znanost je procesno naravnana in za doseg cilja nenasilnega človekovega bivanja z naravo predlaga mehko energijo in primerne tehnologije.

Globoka ekologija prepoznava, da je znanost ujetnica družbeno izpogajanih odnosov z naravo (Merchant 1992, 107). Ti izpogajani odnosi predvsem služijo potrebam posameznikov ali družbe in glede na družbene potrebe in cilje, znanost opravlja delo, ki daje odgovore na probleme. Financiranje poteka na podlagi družbenih ciljev ter na podlagi družbenih potreb (Merchant 1992, 108). Novi principi pa bi predvsem izenačili človeštvo z ostalimi prebivalci planeta ter jih postavili na enako vrednostno raven z ljudmi, kar bi pripeljalo do zasuka zavesti in do spremembe družbenega in posledično političnega in ekonomskega sistema.

3.4 SOCIALNA EKOLOGIJA

Druga radikalna zelena teorija, katere koncepti bodo oporne točke za analizo okoljskega diskurza in ugotovitev, v kolikšni meri se njeni koncepti pojavljajo v diskurzu, je socialna ekologija, katere glavni predstavnik je Murray Bookchin. SE kot filozofijo je v dvajsetih letih 20. stoletja razvil francoski geograf in anarhist Elisee Reclus. Med prvimi, ki jo je definirali pa je tudi Roderick McKenzie, ki je eden od najznačilnejših predstavnikov klasične ljudske ekologije (Marković 1986, 25). Vsebuje precej elementov anarhizma, kar je predvsem vpliv Kropotkinovega (1842-1921) anarho-komunizma, zaradi česar jo Pepper imenuje tudi eko-anarhizen, v bok SE pa postavlja eko-socializem, za katerega pravi, da vsebuje tudi marksistične vsebine, predvsem »humanističnih marksistov« 20. stoletja (Pepper 1999, 31).

V šestdesetih letih je socialno ekologijo revidiral in oživil (eko-)anarhist Murray Bookchin,¹⁰ ki je dandanes zaščitni znak socialne ekologije. V svojem delu je združil teorijo anarhizma ter ekologije in tako oblikoval socialno ekologijo ter postal njen nosilec. Bookchin je tudi ustanovitelj Inštituta za socialno ekologijo (*Institute of Social Ecology*) leta 1974, ki še danes nadaljuje s svojo misijo izobraževanja za svobodno družbo. Izraz eko-anarhizem kot dežnik, ki v sebi združuje več različnih teorij, med katerimi je najbolj prominentna socialna ekologija, poleg bio-regionalizma in primitivizma.

Bookchin kot največje povzročitelje današnjega opustošenega stanja družbe (in narave) prepozna »nacionalno državo, urbanizem, hierarhijo in kapitalizem, saj so spodkopali svobodne skupnosti in direktno demokracijo«, ki so že obstajali v preteklosti (Biehl 1998, III, 50).

Socialna ekologija je nadgradila ekologijo z vgradnjo ekologije mest, ekologije zdravja ter ekologije zavesti (*minds*) v področje znanstvenega proučevanja. Je veda o prostoru in strukturi družbenih pojavov (Sluga 1982, 238). »Ker so tudi človeška bitja del narave, mora biti v naravni

¹⁰ Murray Bookchin je v 60-ih in 70-ih dvajsetega stoletja začel kot anarho-ekolog. Na začetku se je ukvarjal z odnosom med socialno ekologijo, anarhizmom in trade-unionism, kasneje pa je postal sovražen do trade-unionizma in anarho-sindikalizma. Meni, da je sindikalistično dojemanje »tovarne« in »delovnega mesta« kot glavna pomembnost za politično in družbeno aktivnost v prihodnji anarhistični družbi preveč optimističen pogled na osvoboditvene potenciale masovnih industrijskih aktivnosti. Bookchin trdi, da so tovarne uničile obrtnike in rokodelce ter s tem, ko je delo odvisno od sistema masovne industrijske proizvodnje, s čimer so ljudje degradirani na same strojne dele, degradirale naravo dela in delavstva. (Purchase v Morris 1997, 23)
V 80-ih in 90-ih letih pa se je Bookchin posvetil socialni ekologiji.

svet vključeno tudi človeštvo – predvsem karakter, oblika in struktura človeškega odnosa do ostalih vrst ter do anorganskih vrst biotskega okolja» (Biehl 1997, 32), kar urejajo tudi različne okoljske etike. Socialna ekologija tako obravnava neravnovesje v naravi, ki ga je ustvaril človek s svojimi počasnimi, a vztrajnimi posegi v naravno okolje (npr. izumrtje nekaterih živalskih in rastlinskih vrst zaradi krčenja njihovega življenjskega prostora zaradi človekove dejavnosti, izumiranje živalskih vrst zaradi človekovega lova nanje, spreminjanje ekosistemov zaradi vplivov klimatskih sprememb kot posledica človekovega načina življenja). Glavni razlog za izkoriščanje narave ter za ustvarjeno neravnovesje socialna ekologija vidi v nadvladi. Koncept dominacije nad naravo izhaja iz koncepta dominacije nad človekom (moški nad žensko, starejši na mlajšim, ena etnična skupina nad drugo, država nad družbo, birokracija nad posameznikom, en ekonomski razred nad drugim) (Curran 2007, 161; Pepper 1999, 31). Koncept dominacije je bil v različnih oblikah vseskozi prisoten skozi celotno človekovo domovino, seveda pa smo mu priča tudi v današnjih družbah, tako nad človekom kot tudi nad naravo. Bookchin trdi, da je predpogoj za harmoničen odnos človeka z naravo predvsem družben, in sicer je najprej potreben harmoničen odnos med sočlovekoma (1990, 189).

Bookchin kot zeleno in racionalno tako vidi anti-hierarhično, ne-centralistično, samo-odločujočo in svobodno razvijajočo se družbo ter naravo (Purchase 1997, 34). SE vidi rešitev za popravilo obstoječega neravnovesja v participaciji, diferenciaciji (razlikovanju, razločevanju), zelenih in alternativnih tehnologijah, direktni demokraciji, municipalizmu, zelenem proletariatu in zelenih omrežjih. Glavni koncept socialne ekologije je komunitarizem ali municipalizem, ki predstavlja decentralizacijo oblasti ter njeno organiziranje na lokalni ravni. Ljudje na lokalni ravni pa naj bi aktivno participirali pri njenem oblikovanju in izvajanju. Hierarhične ravni bi bile tako odstranjene, s spremembo struktur bi dosegli spremembo v materialnem svetu. Vzpostavitev komunitarizma je velik organizacijski zalogaj, ki poleg »materialne« spremembe v hierarhični strukturi zahteva tudi spremembe na vrednotni ravni. Lokus radikalnega ekološkega gibanja bo deliberativna »skupnost« v obliki soseske, mesta ali občine. Komunitarna, ekološka skupnost bo preko direktne in aktivne participacije sodelovala pri odločanju v skupnosti in njenem oblikovanju (Dissent 2007, 163).

Po Bookchinu bo agent družbene spremembe t.i. »zeleni proletariat«, kamor prišteva predvsem podpornike socialne ekologije in kamor ne prišteva zagovornike nekaterih drugih zelenih teorij, kot na primer globoke ekologije, čeprav med njimi mogoče ni diametralno nasprotnih stališč in čeprav imajo v osnovi podobne cilje. Purchase pa kot pomemben element družbene spremembe v

smeri ekološke družbe navaja »zeleno omrežje«, ki ga sestavljajo vsi posamezniki in organizacije, ki se z besedami ali dejanji bojujejo proti okoljski degradaciji. Vendar pa trdi, da je zeleno omrežje uspešno le do določene mere, saj je v svojih gibanjih in uporih preveč parcialno. »V boju proti destruktivnim institucijam kapitala in države, bi se morali združiti pripadniki zelenega omrežja – eko-aktivisti ter člani delavskih sindikatov«, saj bi le na ta način dosegli dovoljšnjo politično moč (Purchase 1997, 30). Kapitalizem in država nista le nepravilna in avtoritarna, pač pa sta tudi nadvse okoljsko destruktivna, kar potrjujejo stoletja nasprotovanj organizacij radikalnega delavskega razreda in članov delavskega sindikata proti vsiljevanju kapitalizma in vojaške države v družbeno in ekološko tkivo človeške družbe (Purchase 1997, 29).

KOMUNITARIZEM

Za delovanje socialne ekologije v praksi, torej za uspešen komunitarizem v praksi, morajo biti aktivirane različne »koordinate« (Curran 2007, 177):

- a) Obuditi je potrebno neposredno sodelovanje pri oblikovanju in sprejemanju odločitev na neposredni skupščini vseh prebivalcev skupnosti;
- b) Skupščine bi morale spodbujati vzpostavitev odnosa med državljanji, s pomočjo katerega bi uspešno in učinkovito komunicirali med seboj; sodobne tehnologije komuniciranja bi bile ključne pri vzpostavljanju direktnega komuniciranja;
- c) Municipalna demokracija mora vsebovati izobraževalni proces, ki spodbuja vrednote kot so humanizem, sodelovanje, skupnost in javna služba v vsakdanji praksi civilnega življenja. Ta t.i. »etiketa civilnega obnašanja« bo nadzorovala spoštovanje raznolikosti in raznovrstnosti. S tem bo izoblikovano okolje, ki bo dajalo pomembnost civilnim zadevam ter civilni solidarnosti.
- d) Četrta koordinata pa se nanaša na ekonomsko demokracijo, in sicer mora biti le ta oblikovana tako, da bo ekonomija in gospodarstvo preneseno v javno sfero na način, da bo celotna skupnost oblikovala ekonomske politike.

Da se bo zgodila sprememba, in bo današnji sistem zamenjan z libertarnim municipalizmom, je potrebno dolgo obdobje intelektualnih in etičnih priprav. Da bodo ljudje spremenili svoja življenja, morajo biti izobraženi v največji možni meri (Bookchin 1990, 189). Bookchin torej glede družbenih sprememb, ki jih uvaja SE, zagovarja pristop od spodaj navzgor in ne verjame v dolgotrajnost sprememb, ki bi jih vnesle tradicionalne, samoreproducirajoče elite. Bookchin trdi,

da se mora človeštvo angažirati v samo-upravljanje, če želi doseči samo-zavedanje. Senzibilnost, etika, načini videnja realnosti in individualnost oziroma osebnost morajo biti spremenjene s pomočjo izobraževalnih sredstev, s politiko utemeljenega diskurza, z eksperimentiranjem in s pričakovani ponavljajočih napak, iz katerih se moramo učiti (1990, 189).

Kot omenjeno zgoraj, se je Bookchin zavzemal tudi za zelene, alternativne tehnologije. V svojem eseju *Selfmanagement and the New Technology* (1979) kritizira premogovno, železarsko in naftno industrijo, saj so po njegovem ekonomsko potratne in izčrpavajo vire (Purchase 1997, 24). Te vrste industrije zahtevajo masovno proizvodnjo in jih zatorej v skladu z njegovo kritiko tovarn ne odobrava. Medtem pa sta sončna in vetrna energija lahko veliko enostavneje uporabljene na lokalni bazi ali v manjšem obsegu, ob hkratni zmožnosti njune proizvodnje v velikem obsegu (Purchase 1997, 25). Danes so aktualne ali so v nastajanju še novejša »zelena« tehnologija pridobivanja energije, kot so zajemanje in shranjevanje ogljikovega dioksida, pridobivanje energije iz morja in fotovoltavika. V prihodnji, ekološko integrirani skupnosti bi morala ekonomska struktura sestajati iz množice manjših delavnic, ki proizvajajo na osnovi lokalnih, energetskih virov, ki ne onesnažujejo okolja, kar je vizija socialne ekologije.

LIBERTARNI MUNICIPALIZEM

Libertarni municipalizem je proces, ki poizkuša predrugačiti in razširiti demokratično politično sfero kot sfero samoupravljanja skupnosti (Biehl 1998, 53). Ideja libertarnega municipalizma sega v obdobje Ameriške in Francoske revolucije ter k Pariškim komunam, ko je bil konfederalizem sprejemljiv predlog za velike množice ljudi (prav tam, 184). V ospredje postavlja skupnost, katere na primer v obliki mestnih držav – polisov - že pozna antična zgodovina. Polise je Aristotel opisal kot »visoko samozavedajoče etične entitete« ter dejal, »da morajo biti dovolj velike, da lahko prebivalci znotraj njih zadovoljujejo večino svojih materialnih potreb, vendar pa ne prevelike, da se njeni prebivalci med seboj poznajo ter da se lahko politične odločitve sprejemajo v odprtem, direktnem (*face-to-face*) diskurzu« (Bookchin 1990, 180).

Sestavne ideje koncepta libertarnega municipalizma pa so obstajale že pred Bookchinom. Nekje poimenovane komunitarizem, drugje ekotopije (eko-utopija) ipd. so se ideje o okoljsko naravnanih skupnostih ali komunah pojavljale v delih okoljskih radikalcev. Tako je (anarhist, utopist) Charles Fourier v 18. stoletju pisal o "phalansteries", to so skupnosti kot osnovne družbene enote brez državnega nadzora, ki obsegajo okoli 1700 ljudi (Peace News). V teh

skupnostih naj bi bili spodbujani kreativni talenti, prehrana in varstvo otrok pa naj bi bili skupnostni zadevi, »industrijska vojska« pa naj bi izvajala pomembne okoljske projekte.

Libertarni municipalizem predvideva mesta po meri človeka, kot samo-upravljajoče municipalitete, ki so prosto in konfederalno povezane z ostalimi samo-upravljajočimi municipalitetami v nekakšne velike, urbane pasove (Bookchin 1990, 182). Pepper pravi, da bodo Bookchinove skupnosti omrežene (*networked*) v bioregionalne konfederacije, »umetniško prilagojene« naravnemu okolju (1991, 42). Te skupnosti bi bile oblikovane v takšnem obsegu, da so samozadostne, ustrezajo naravni nosilnosti ter so sposobne preživeti in oskrbovati njene prebivalce. Skupnosti in konfederacije skupnosti se bodo preko ozaveščanja, izobraževanja in razumevanja človekovega bivanja in poseganja v naravo zavedale dolgoročnega pomena zmanjšanja ali popolnega prenehanja uničevanja okolja. Zato bo eno izmed glavnih vodil njihovega delovanja bivanje v ravnovesju z naravo na trajnostni osnovi.

Proces preoblikovanja današnje družbe v družbo libertarnega municipalizma je dolgotrajen in postopen, čeprav gre za revolucionaren tok in ne reformističen tok zelenih teorij, saj se z vzpostavitvijo libertarnega municipalizma vzpostavi nova podstat družbe, ki temelji na popolnoma drugačnih vrednotah. Libertarni municipalizem išče možnosti oživitve demokratičnih potencialov, ki so latentni v obstoječih lokalnih vladah ter njihovo preoblikovanje v direktno demokracijo (Biehl 1998, VIII). Osnovni element koncepta je skupnost kot samoupravna enota¹¹, v kateri bi se preko direktnih, osebnih, neposrednih institucij in skupnih skupščin izvajala direktna demokracija prebivalcev določene skupnosti. Ljudje v skupnostih bi sami upravljali njihove zadeve preko neposrednih, osebnih (*face-to-face*) procesov deliberacije in odločanja oziroma oblikovanja politik. Osnovni pogoj za uvajanje neposredne demokracije preko ljudskih skupščin je aktivno državljanstvo¹². Neodvisnost in solidarnost lahko postaneta psihološka ali celo moralna osnova za »državljanstvo« ter s tem za rekreacijo politične sfere in municipalne direktne demokracije (Biehl 1998, 85). Kot omenjeno zgoraj, gre za postopen proces, pri katerem je potrebno ljudi osveščati o novem načinu upravljanja družbe, zato je potrebno ljudem dati izobrazbo o tem novem »sistemu«, potrebno je vstopiti v moderne javne prostore: trgovine, reklamne letake in revije, reklamne table, itd. in v mestih je potrebno povečati institucionalno decentralizacijo, to je razdelitev manjših mest na manjše enote, ki še omogočajo direktno

¹¹ To skupnost kot samoupravno enoto si je mogoče zamisliti kot vaško občino, manjšo mestno občino ali dele večje mestne občine, na primer četrtne skupnosti.

¹² Državljanstvo v primeru libertarnega municipalizma pomeni pripadnost lokalnim skupnostim, in iz te pripadnosti izhajajoče pravice in dolžnosti, ter ne pripadnost državi, kot bi se lahko najenostavneje in logično sklepalo glede na koren besede in glede na splošno rabo termina.

demokracijo v skupščinah. Bookchin očitno vidi volitve kot vstopno točko za predstavnike libertarnega municipalizma v obstoječi sistem, volilne kampanje pa vidi kot javno izobraževanje (Biehl 1998, 75). Po zmagi na volitvah, ki verjetno ne bo prišla zelo hitro, mora priti do oziroma je treba izsiliti revolucionarni trenutek ter obstoječi sistem zamenjati z ureditvijo, ki jo predvideva libertarni municipalizem. Pri oblikovanju libertarne municipalistične družbe uspeh sloni tako na skupnosti, kot tudi na posamezniku, saj mora biti le ta zrel, sposoben demokratične politične participacije, izobražen, imeti mora vrednote kot so solidarnost in razumnost ter obvezan mora biti k skupnemu dobro, saj sicer skupnosti in konfederacije ne bi morale obstajati in funkcionirati.

Libertarni municipalizem temelji na decentraliziranih skupnostih, ki so (pretežno) samozadostne, njihova ekonomija temelji na lokalni proizvodnji kot kooperative ali v javnem lastništvu znotraj municipalni ekonomiji¹³, obenem pa so te skupnosti odvisne od drugih skupnosti, s katerimi so skupaj povezane v konfederacije. Odločanje na konfederalni ravni bi potekalo v konfederalni skupščini, kjer bi imeli delegati mandat lokalnih skupščin za izražanje njihovega, in izključno njihovega, mnenja ter za prenos njihovih želja na konfederalno raven. Sprejete politike ali odločitve bi bile tako v korist vseh skupnosti in posledično ena skupnost ne bi mogla ravnati na način, da bi škodovala drugi, saj so odločitve sprejete s podporo vseh delegatov, kot naj bi potekalo odločanje tudi na (lokalnih) skupščinah. Pomemben element vseh političnih sistemov je represiven organ in v libertarnem municipalizmu Bookchin poziva k oblikovanju civilne milice ter civilne straže (kot nadomestilo za policijo), ki bi bili pod strogim nadzorom skupščin (Biehl 1998).

Libertarni municipalizem zagovarja participatorno in deliberativno demokracijo, kjer bi vsi prebivalci mest imeli možnost in dolžnost sodelovati v oblikovanju političnih, družbenih, ekonomskih in nenazadnje okoljskih odločitvah, ki se nanašajo na celotno skupnost.

Marsikateremu teoretiku se postavlja vprašanje ali je popolna rekonstrukcija družbene ureditve možna in ali bo uspešna. S tem se je ukvarjal tudi anarhist David Pepper, ki je preučeval že obstoječe skupnosti oziroma komune v Veliki Britaniji¹⁴ in prisotnost ekološke/okoljske

¹³ Municipalizacija ekonomije pomeni, da so podjetja, obrati, itd. pod lastništvom in obratom skupnosti, o njihovem delovanju in upravljanju pa se odločitve sprejemajo v skupščinah, kjer je zastopan skupni interes vseh članov skupnosti.

¹⁴ V Pepperjevo raziskavo so bile vključene naslednje skupnosti: Monkton Wyld, Findhorn, Redfield, Crabapple, Canon Frome, Glaneirw, Laurieston, Z to A Project, People in Common, Lifespan, Lower Shaw Farm, Center for Alternative Technology in center v Wales-u.

komponente v njihovem delovanju. Pepper ugotavlja, da imajo skupnosti ogromne zelene vrednote in odnose, ki jih poskušajo prakticirati v praksi. Zatorej meni, »da bi skupnosti *lahko* bile pomemben ali celo osrednji del zelene družbe – ekotopije« (1991, 199). Zaključuje pa, da »vendar verjetno *ne* bodo, niti ni verjetno, da bodo konstituirale vodilno silo, v katerikoli potezi proti/za radikalne družbene spremembe« (1991, 199). Kljub temu, da so skupnosti med svoje vrednote in svojo ideologijo uvrstile 'nasprotovanje kapitalizmu', pa so nekatere med njimi tekom svojega obstanka že prevzele nekatere elemente kapitalistične filozofije tržnega liberalizma, ugotavlja Pepper (1991, 205). To naj bi se zgodilo v treh fazah:

1. V prvi fazi je vzpostavljena skupnost z namenom obiti obstoječi sistem in vzpostaviti alternativno družbeno in ekonomsko organizacijo, samozadostno in neodvisno od ostale mainstream družbe.
2. V drugi fazi se pojavi namera izkoristiti obstoječi sistem kot sredstvo za doseg subverzivnih ciljev.
3. Nazadnje pa, bolj nezavestno kot zavestno, alternativna organizacija postane del sistema oz. družbe, katerima se je na začetku izognila. To se zgodi zaradi vse pogostejših odzivov na potrebe obstoječega sistema, nato pa so sčasoma prevzete tudi vrednote alternativne organizacije s strani vrednot obstoječe družbe. Ko organizacije dosežejo tretjo fazo, niso več sposobne nastopiti kot akter pri vzpostavljanju radikalne ekološke/okoljske družbe.

Pepper v svoji raziskavi zaključuje, da vsaj na podlagi analize obstoječih komun oz. skupnosti le te niso potencialni nosilec družbenih sprememb v smeri radikalne zelene družbe. Tako zaključuje predvsem zato, ker je kar nekaj preučevanih skupnosti že prišlo do tretje faze prehoda iz alternativne organizacije v del obstoječe družbe. Očitno je torej obstoječi sistem »požrl« alternativne organizacije in ne obratno, kot Bookchin predvideva v teoriji o uvajanju koncepta libertarnega municipalizma. Pepperjeva analiza nikakor ni napoved za neuspeh socialne ekologije ali drugih teorij, ki si prizadevajo za drugačno družbo, saj bi nove skupnosti nastajale v drugačnih časih, v drugačnem okolju in nenazadnje z nekoliko drugačnimi cilji.

3.5 EKO-FEMINIZEM

Zadnja, tretja izbrana radikalna zelena teorija je ekofeminizem, ki je nastal ob spoznanju feminizma, kako pomembno je ekološko gibanje za spopad z ekološko katastrofo. Feminizem si v svoji osnovi prizadeva za enakopravnost med ženskami in moškimi. Pripadniki ekoloških in feminističnih gibanj pa so spoznali, da njihove skrbi sovpadajo ter da se cilji obeh gibanj medsebojno krepijo in s konvergenco ekoloških in feminističnih analiz in gibanj je tako nastal ekofeminizem (Eaton 2005, 11; Warren 1996, IX). Omenjeni gibanji sta med najmočnejšimi (družbenimi) gibanji druge polovice dvajsetega stoletja, in prav ti dve gibanji sta našli medsebojne stične točke ter se v začetku sedemdesetih let dvajsetega stoletja povezali v t.i. ekofeminizem, imenovan tudi tretji val feminizma (Rennie, Short 1999, 141; Eaton 2005, 3). Termin *ekofeminizem* je prvič leta 1974 uporabila francoska feministična pisateljica Françoise d'Eaubonne v *Le Féminisme ou la Mort*. V njem je pozvala ženske k ekološki revoluciji, da bodo rešile planet (Eaton 2005, 3). V bistvu je ideja ekofeminizma in ekofeministične filozofije, da mora biti za natančno in točno razumevanje obeh zatiranj prepoznana povezava med zatiranjem ljudi, še posebno žensk, ter dominacijo nad naravo. Skupni element ženskega in okoljskega gibanja je njun boj za lastno osvoboditev iz kulturnih in ekonomskih spon, ki so ohranjale ženske ter naravo v njihovem položaju, podvrženemu izkoriščanju v ameriški družbi (Benton, Rennie Short 1999, 136 v Merchant, 1980). Ta vzorec dominacije nad naravo in ženskami je zaslediti v celotni Zahodni družbi, s kolonizacijo in kasneje z globalno ekonomijo pa je bil ta vzorec prenesen tudi v ostale družbe.

Že prej omenjena konferenca ZN v Riu je bila pomembna prelomnica tudi za ekofeminizem. Vzporedno z Earth Summit-om so potekali različni dogodki, med katerimi je bil tudi kongres *World Women's Congress for a Healthy Planet* kjer je bila spisana *Women's Action Agenda '21*¹⁵. V okviru satelitskih srečanj v okviru Globalnega foruma, je potekal tudi poseben seminar, »Ekofeminizem: Spol, razvoj in okolje«, ki se je ukvarjal izključno z ekološkim feminizmom. Na njem je Warren-ova predstavila pomemben prispevek k opredeljevanju ekofeminizma, osem povezav med feminizmom in okoljem, ki se zdijo relevantne za ekofeminizem (Warren 1996, XI-XVI):

- 1) Zgodovinske in vzročne povezave iščejo prototipske vzorce dominacije v zgodovini in kažejo na kulturne in znanstvene spremembe, ki so se pojavile tekom industrijske revolucije.
- 2) Konceptualne povezave predstavljajo konceptualne strukture dominacije ter način, kako so (bile) ženske in narava konceptualizirane, predvsem v Zahodnem svetu. Ta povezava

¹⁵ Ta dokument naj bi bil odgovor na dokument Agenda '21, sprejet na Vrhu v Riu, in povezuje problematiko okolja s problematiko žensk oziroma aktivneje vključuje ženske v reševanje okoljskih problemov.

se osredotoča tudi na zgodovinsko vlogo, ki so jo igrali racionalizem in pomembni konceptualni dualizmi. Predstavlja štiri vrste konceptualnih povezav: (1) vrednotni dualizmi in hierarhije, (2) zatiralni in patriarhalni konceptualni okvir, (3) konceptualna osnova razlike biološki spol - družbeni spol ter (4) metafore in modeli mehanicistične znanosti.

- 3) Empirične in izkustvene povezave iščejo empirične dokaze in izkustva, ki povezujejo situacijo žensk (in njihovih družin) z okoljem. Tu lahko omenimo feministične zaščitnike živali, ki trdijo, da so eksperimentiranje na živalih, lov in mesojedstvo povezani s patriarhalno kulturo.
- 4) Epistemološke povezave z novimi feminističnimi okoljskimi metodami raziskovanja, ki bodo izzvale obstoječe poglede na razum, racionalnost, znanje in naravo tistega, ki ve.
- 5) Simbolične povezave oboji iščejo v simbolnih asociacijah in razvrednotenju žensk in narave, ki se pojavljajo v umetnosti, literaturi, religiji in teologiji.
- 6) Etične povezave feminizma z okoljsko etiko s ciljem razviti teorije in prakse, ki zadevajo ljudi in okolje, ki niso moško-pristranske in ki zagotavljajo vodič za akcijo v prefeministični realnosti.
- 7) Teoretične povezave so pomembne, saj je narava ekofeministične etike še vedno v nastajanju. Najbolj izpostavljene teme so feministična pozicija zaščite pravic živali, feministična okoljska etika, ki temelji na etiki nege oziroma oskrbe in etika spoštovanja. Vse te etike prepoznavajo povezave med ravnanjem z ženskami in naravo in vse si prizadevajo razviti etiko, ki ne bo moško-pristranska, kar je pomembno za ekofeminizem.
- 8) Politične povezave pa predstavljajo poskus resno začeti z aktivizmom.

Pravzaprav lahko namesto o ekofeminizmu govorimo kar o ekofeminizmih, saj ga uporabljajo različne skupine žensk, v mnogovrstnih kontekstih ter na raznolike načine (Eaton 2005, 7; Warren 1996, X). Eatonova uporablja metaforo krožnega križišča, kjer je vseskozi dogajanje, nanj pa na različnih točkah nenehno vstopajo in izstopajo avtomobili. Tudi v skupek teorij ekofeminizma vseskozi vstopajo in odhajajo različne teorije, koncepti in ideje. Tako kot obstaja več vrst feminizma, tako se med seboj razlikujejo tudi ekofeminizmi, in sicer liberalni, kulturni, socialni oz. družbeni, socialistični itd. Ekofeminizem je na svojem področju delovanja globalen, zato ga močno ter predvsem zadevajo globalne zadeve. Simbolno se globalnost kaže že z njegovimi začetki na Vrhu v Riu, ki predstavlja začetek globalnega zanimanja za okoljska vprašanja.

Benton in Rennie Short v delu *Environmental Discourse and Practice* raziskujeta dva načina, kako je feminizem prispeval k študiju okoljskega diskurza in prakse, ob čemer se osredotočata na dve feministični kritiki. (1) Prva splošna feministična perspektiva kritizira znanstveno revolucijo saj je le ta z modernostjo, ki jo je prinesla, za seboj potegnila mehanicistično gledanje na svet, ki je rekonceptualiziral svet kot stroj in ne kot živ organizem. S tem je narava umrla, čemur je sledilo njeno podjarmljenje in dominacija s strani človeka. Tudi ženske so podjarmljene oziroma jim dominirajo moški in v tej točki se lahko obe teoretični usmeritvi združita. Sicer pa je bila v predmodernej dobi oziroma v okoljskem metadiskurzu narava pogosto personificirana kot mati oziroma ženska – mati narava. Zatorej dominacija nad naravo simbolno pomeni tudi dominacijo nad žensko oziroma obratno, kot so izkoriščene ženske s strani moških, je izkoriščena tudi mati narava s strani moških. Feministična kritika znanstvene revolucije se začne s tem, da so priznani znanstveniki in intelektualci iz zgodovine večinoma moški (belci).

(2) Druga feministična kritika pa je namenjena sodobni okoljevarstveni krizi. Feminizem se je poleg širših zgodovinskih analiz o odnosu človeštvo-okolje/narava ukvarjal tudi z analizo sodobnih, modernih okoljskih zadev in politik in jih preučil s feminističnega vidika. Benton in Rennie Short sta si kot izhodišče za ponazoritev te feministične kritike izbrala delo Joni Seager *Earth Follies*, zaradi dostopnosti in razumevanja te knjige širši javnosti. Seager je izpostavil štiri »maskulinistične« institucije kot zarote v okoljski degradaciji. Te institucije vodijo moški in delujejo po maskulinističnih predpostavkah, ki so sokrive za okoljsko in človeško zatiranje (Seager v Benton in drugi 1999, 138).

Vojska kot izjemno hierarhična in izrazito »moška« institucija je eden izmed glavnih okoljskih onesnaževalcev po prepričanju Seagerjeve. Aktivna stran vojaških operacij uničuje okolje z uporabo in izpustom v okolje škodljivih in nevarnih snovi, pasivna stran pa z razvojem še večjih in izboljšanih orožij, kar zahteva preizkuse in katere je po uporabi potrebno odvreči. V Zalivski vojni v Kuvajtu je bilo zažganih okrog 950 naftnih polj, kar je povzročilo ogromno ekološko škodo, poleg velike izgube neobnovljivih fosilnih virov energije.

Druga institucija, ki naj bi spodbujala izkoriščanje žensk in narave je vlada. Med njo in vojsko je namreč sklenjen »*gentlemen's agreement*«. Vlada vpliva na in podpira delovanje vojske, njene dejavnosti pa so pogosto prikrite očem javnostim, tudi s pomočjo vlade. Vojska pogosto deluje izven jurisdikcije civilnega prava in javnega nadzora, uporabljajoč retoriko nacionalne varnosti. Vladni uradniki se zavedajo in tudi sprejemajo ukrepe, ki škodijo okolju, vendar jih ne poskušajo preprečiti ali popraviti. Vojske pa so v službi varovanja države in ne okolja, kot same rade poudarjajo.

Tretja inštitucija je industrija, ki h okoljski degradaciji prispeva legalnim ali nelegalnim odlaganjem nevarnih snovi v reke, jezera in zemljo. K onesnaževanju pa prispeva tudi s proizvodnjo in trženjem okolju škodljivih produktov (npr. aerosol spreji, pesticidi, itd.). Nenazadnje pa k onesnaževanju okolja v veliki meri prispeva sama potrošniška kultura, podprta s strani industrije, katera za normo postavlja nenehno kupovanje novih proizvodov. Selitev industrije v države z ohlapnejšo okoljevarstveno zakonodajo, netransparentna uporaba strupenih snovi, prikrivanje škodljivih vplivov na okolje, ljudi in ostala živa bitja, otroško delo itd. niso odkloni od norm, to so norme v industriji in gospodarstvu oziroma kot pravita Benton in Rennie Short: »pomanjkanje okoljske integritete je norma.«

»Eko-establišment« (*eco-establishment*) pa je četrta inštitucija, ki je po mnenju ekofeminizma vpletena v okoljsko krizo. Sestavljajo jo organizacije kot so Sierra Club, World Wildlife Club in Environmental Defense Fund. Ta ekoestablišment v Severni Ameriki in Evropi v večini vodijo moški, iz česar Seagerjeva sklepa, da se ne posvečajo zadevam, ki prvotno zadevajo ženske in otroke, temveč se osredotočajo na sodelovanje z vlado in industrijo z namenom vzpostavitve regulacije. Verjamejo v prosta podjetja (*free enterprises*) in v partnerstvo z gospodarstvom pri reševanju okoljskih vprašanj. Seagerjeva trdi, da je to neposredna odslikava dejstva, da je okoljevarstveno gibanje vse bolj vodeno s strani moških, posledice česar so prioritete, prakse in politike, za katere se zavzema ekoestablišment.

Kot oporne točke pri analizi okoljskega diskurza in ugotavljanja pojavljanja konceptov ekofeminizma v njem nas torej zanima, na kakšen način oziroma s kakšnimi metodami si prizadeva za družbene spremembe, ki bod pripeljale do drugačnega odnosa do okolja/narave ter hkrati do zatiranih. Tako liberalni ekofeminizem k svojim ciljem stremi z uporabo naslednjih tehnik:

- bolj kvalitetna znanost, boljše ohranjanje virov in boljša zakonodaja naj bi reševali probleme z omejenimi naravnimi viri,
- enake dane možnosti za ženske in moške na področju izobraževanja za znanstvenike/ice, pravnike/ce, upravljavce/ke naravnih rezervatov ipd. naj bi izboljšali upravljanje z okoljem, ohranjanje naravnih virov ter kvaliteto življenja.

Kulturni ekofeminizem vidi rešitev za spremembo prevladujočih opredelitev žensk kot bolj čustvenih in moških kot bolj racionalnih in objektivnih v direktni politični akciji, ki bi povzdignila ženske in naravo. Socialni ekofeminizem gradi na teoriji socialne ekologije Bookchin-a in sprejema njegovo osnovno načelo, da dominacija nad naravo izhaja iz dominacije

človeka nad človekom (Merchant 1992, 194). Različni ekofeminizmi se strinjajo v izhodišču, da je dominacija oziroma represija nad ženskami in naravo vir današnjega obstoječega stanja in hkrati točka, kjer bi bilo potrebno začeti spreminjati vrednote in odnose, torej posameznike v družbi in s tem celotno družbo. Tudi Plumwood-ova meni, da je nujno dati primerne poudarke na vlogo kulture in razkriti globoke strukture zatiranja v kulturi, ki pripomorejo k vztrajni dominaciji preko političnih in ekonomskih sprememb (Plumwood 1997, 5). V svoji psihoanalitski analizi nastanka in razvoja dominacije v družbi, to je kolonialnega odnosa med človeškim in nečloveškim svetom – naravo, na primeru nastanka in razvoja dualizma razum/narava, je opredelila štiri faze. Sedaj naj bi se nahajali v četrti fazi – v globalni ekonomiji, kjer je razum konstruiran v sferi globalne ekonomije. Koloniziranim Drugim – naravi - sta ponujeni dve alternativni, eliminacija oz. odstranitev ali inkorporacija oz. vključitev. Le tistim, ki se nič ne upirajo in se vključijo v imperij Sebstva – globalno ekonomijo - je dovoljeno, da obstajajo še naprej. Tako zaključuje, da se bo globalna ekonomija sama uničila, saj zanika odvisnost od njenih sestavnih delov (narava in njeni viri), s čimer tudi napačno razume pogoje lastnega obstoja. Globalna ekonomija prav tako nima občutka za meje in za ultimativne točke, ko se bo narava začela upirati (Plumwood 2001, 192-196).

Ekofeminizem prepoznava naravo kot družbeni konstrukt, ki se skozi čas spreminja. Ljudje pa imajo moč, da konstruirajo naravo kot svoboden, avtonomen subjekt in ne kot objekt, ki mu dominira človek (ali kdo oziroma kaj drugega). Naravo torej vidi kot enakovredno partnerko človeštvu, kjer sta enakovredna tudi moški in ženska (Merchant 1992, 107).

4 OKOLJSKI DISKURZ IN POJAVLJANJE RADIKALNIH KONCEPTOV

4.1 ZNAČILNOSTI OKOLJSKEGA DISKURZA

S pomočjo predstavljenih treh radikalnih zelenih teorij bom v nadaljevanju preučila njihovo prisotnost v okoljskem diskurzu. Raziskovalno vprašanje dela se ukvarja s prisotnostjo konceptov in rešitev radikalnih zelenih teorij v aktualnem okoljskem diskurzu. Vprašanje se torej nanaša predvsem na vsebino diskurza in se ne ukvarja z njegovim nastankom, sestavo, elementi ali karakteristikami. Kljub temu pa je pomembno nekoliko spoznati njegov nastanek in razvoj. Necdet definira diskurz kot formacijo, ki jo sestavlja vse, kar je bilo izrečeno, napisano in premišljeno v precej determiniranem polju (1982, 2), v našem primeru torej na polju »zelenega«, kjer se je tekom časovnega razvoja spreminjala njegova glavna teorija (ekologija, okoljevarstvo, politična ekologija). Okoljski diskurz danes oblikuje javni prostor moderne družbe (Eder 1996, 205). Obvladovati javni prostor pomeni, da je tematika prisotna skorajda povsod in spojena z mnogimi različnimi podzvrstmi ali sistemi – z ekonomskim podsistemom, z vzgojo in izobraževanjem, s politikami oz. političnim sistemom ter nenazadnje tudi z družbenim sistemom, na tej točki ne meneč se za njene dejanske učinke. V začetkih okoljskega diskurza, v osemdesetih letih 20. stoletja, so bila za njegov nastanek odgovorna okoljevarstvena (družbena) gibanja, ki so zaslužna za preboj diskurza v javno sfero (Eder 1996, 203). Takrat so bila gibanja tudi glavni element diskurza o okolju. Kasneje so se v diskurz vključevali tudi nasprotniki gibanj, odpirale so se nove tematike povezane z okoljem in v diskurz so vstopali novi akterji, kar je izjemno povečalo število akterjev v okoljskem diskurzu.

Ena izmed značilnosti okoljskega diskurza je nedvomno njegov hiter razvoj glede na število vpletenih akterjev in glede na vsebinsko razsežnost, temu pa je sledil tudi razvoj komunikacijskih metod, ki so doživele svoj razcvet predvsem s srečanjem v Riu. Danes je v diskurz vpleteno nepregledno število institucij, organizacij, znanstvenikov, posameznikov, ipd., zaradi česar se pojavlja problem slišnosti. Zaradi množice del, ki sestavljajo diskurz, marsikaj ostane neopaženo, poleg tega pa je izjemno težko slediti celotnemu dogajanju in imeti pregled nad dogajanjem v okoljskem diskurzu oziroma kot temu pravi Eder (1996, 203) »na tržnici komunikaciji o okolju¹⁶« in naravi.

¹⁶ Environment (ang). Glede na predhodno debato o naravi in okolju, sem prevodu termina *environmental* – okolje, dodala tudi termin narava.

Eder pravi, da se z razvojem okoljskega diskurza razvija nova ideologija, ki jo lahko uvrstimo ob bok liberalizmu, socializmu in konservatizmu (1996, 203). S tem, ko okoljevarstvo služi kot generator legitimnosti za okoljski diskurz, vse bolj postaja tudi ideološko orodje v političnem diskurzu. Okoljevarstvo tako postaja nova ideološka tradicija, kot dodatek že obstoječim cepitvam napredne moderne družbe (Eder, 1996, 204; van Parijs v Eder 1996, 207). To novo ideološko tradicijo Eder opredeljuje kot »*masterframe*«, v okviru katerega okoljevarstvo oziroma diskurz o okolju pridobiva javni konsenz. Le ta je bil dosežen na točki konsenza, da je narava skupno dobro. »*Masterframe*«, ki ustanavlja novo ideologijo je ekologija, in okoljski diskurz postaja stična točka, na kateri se srečujejo kolektivni akterji v trenutnem javnem diskurzu in javnem prostoru (1996, 205). Če je ekologija postala podstat novega »*masterframe-a*«, to je okoljskega diskurza, vzporedno z liberalizmom in socializmom kot *masterframe-oma*, potem lahko trdim, da je okoljevarstvo nova ideologija 21. stoletja.

Značilnost okoljskega diskurza je tudi uporaba znanstvenih izsledkov, ki imajo močan vpliv na mnoga področja človekovega življenja ter na celotno družbo. Kot na drugih področjih, lahko ugotovimo, da ima znanost zelo velik vpliv tudi na okoljske tematike. Naravoslovne znanosti so izredno močan in obsežen vir terminologije za trenutni okoljski diskurz (Harré in drugi 1999, 51). Terminologija naravoslovnih znanosti, njene teorije in rezultati raziskav so močan in izredno prepričevalen argument v okoljskih tematikah. Uporabljeni znanstveni jezik je lahko, lahko pa tudi ni znanstveno, vendar njegova uporaba pomeni pozicionirati govornika (avtorja na splošno) kot zanesljivo in zaupanja vredno osebo z določeno avtoriteto o resničnih zadevah (Harré in drugi 1999, 85). Z uporabo znanosti si torej avtorji zagotovijo položaj, ko jih javnost dojame kot nekoga, ki mu je vredno prisluhniti, kar omogoča biti slišan v množici del. Barry trdi, da je del novosti zelenih političnih teorij, v primerjavi z drugimi politični izgledi, prav njegova informiranost s strani in osnovanost v znanosti (1999, 251).

4.2 IZBOR »PREDSTAVNIKOV« DISKURZA

Za analizo okoljskega diskurza se bom omejila na analizo relevantnih publicističnih tekstov, ki govorijo o okoljskih tematikah. Tekste sem izbrala iz dveh najpomembnejših in najbolj branih slovenskih tednikov, Sobotne priloge, ki je redna tedenska priloga Dela ter pokriva celotno Slovenijo ter tednika Dnevnikov objektiv, ki je redna tedenska priloga Dnevnika in je bolj omejena na osrednjo Slovenijo. Za tednik kot vir obravnavanih tekstov sem se odločila na

podlagi dejstva, da je le ta v večji meri namenjen mnenjskim, avtorskim tekstom in razpravam o različnih družbenih vprašanjih, medtem ko se dnevniki v večji meri osredotočajo na obveščanje o ter komentiranje dnevnih dogodkov. V analizo so vključeni mnenjski članki iz časovnega obdobja od leta 2005 do konca polletja 2009. Iz analize so izključeni intervjuji, zaradi česar med teksti ni prispevkov ministra za okolje, kateri v določenem obdobju kroji okoljsko politiko v Sloveniji in trenutno najbolj prepoznavne »okoljevarstvenice«, sicer klimatologinje, ki je članica IPCC, dr. Lučke Kajfež Bogataj. Oba se namreč v tiskanih medijih javljata le preko intervjujev. Sledeča analiza ni zgodovinska, niti ni primerjalna za različna časovna obdobja, zato izbrani teksti ne segajo daleč v zgodovino, vendar pa pokrivajo pomembne dogodke z okoljskega stališča, ki tudi danes vplivajo na okoljski diskurz. V tem obdobju so bili glede okoljskih tematik pomembni naslednji dogodki, ki so vplivali na razprave in razmisleke:

- Kjotski protokol je mednarodni sporazum, ki poskuša zmanjšati emisije toplogrednih plinov, med njimi ogljikovega dioksida. V veljavo je stopil leta 2005 z rusko ratifikacijo protokola. Obdobje 2008 – 2012 je določeno kot prvo ciljno obdobje, kjer je predvideno 5 odstotno znižanje v primerjavi z letom 1990.
- Sternovo poročilo o ekonomiki podnebnih sprememb iz leta 2006 je delo angleškega ekonomista dr. Nicholasa Sterna, ki je napovedi o posledicah podnebnih sprememb predstavil v konkretnih številkah. Poročilo za prihodnost predvideva od 350 milijard do 5 bilijonov dolarjev stroškov na leto, namenjenih za spoprijemanje s in prilagajanje na podnebne spremembe.
- Leta 2007 je izšla okoljevarstvena knjiga Al Gora *Neprijetna resnica*, ki na poljuden način opisuje okoljsko stanje, v katerem se nahaja Zemlja ter vzroke, ki so pripeljali do takšnega stanja. Obenem prikazuje prognoze za prihodnost ob različnih scenarijih nadaljnjega onesnaževanja planeta. Knjigi je sledil tudi film. Al Gore je s potovanjem po svetu z namenom predstavitve knjige s predavanji močno pripomogel k ozaveščanju ljudi o potrebnih spremembah.
- Mednarodna skupina o podnebnih spremembah (IPCC) je leta 2007 izdala četrto poročilo *Podnebne spremembe 2007*, kjer napovedujejo zvišanje temperature vsaj za 2 stopinji Celzije, z možnostjo zvišanja za šest stopinj Celzija, kar bi katastrofalno vplivalo na človekovo bivalno okolje in biotsko raznovrstnost.
- Nobelovo nagrado za mir za leto 2007 sta si delila Al Gore za delo *Neprijetna resnica* ter IPCC, s čimer sta omenjena prispevka k okoljskemu vprašanju dodatno pridobila na prepoznavnosti, ter s tem na potencialni možnosti vplivanja. Norveški odbor za Nobelove nagrade je Al Gora označil kot »posameznika, ki je verjetno naredil največ, da se je ves

svet v večji meri zavedel, kako nujno je treba ukrepati« (Norway-the official site in Slovenia).

- V okviru ZN je decembra 2008 na Baliju potekala konferenca, ki je vključevala 13. konferenco pogodbenic UNFCCC (COP-13) in 3. srečanje pogodbenic Kjotskega protokola (COP/MOP-3). Glavni cilj konference je bilo načrtovati nadaljnjo pot glede emisij TPG plinov po prenehanju veljavnosti Kjotskega sporazuma od leta 2012 dalje.
- Evropska unija si je zastavila visokopotezne cilje zmanjševanja izpustov, povečane rabe obnovljivih virov energije in bolj učinkovite izrabe energije. S tem namenom je sprejela Strateško-energetski načrt (SET Načrt), ki uvaja nove, čistejše tehnologije pridobivanja energije ter Podnebno-energetski načrt, ki določa delež rabe OVE ter delež zmanjšanja emisij za posamezne države.
- Začetek velike svetovne gospodarske krize oziroma recesije, za katero nekateri politiki in ZN vidijo rešitev tudi v globalnem »Zelenem novem dogovoru« (*Green New Deal*), ki naj bi v središče svetovnih prizadevanj za oživitev gospodarstva postavil okolje, boj proti podnebnim spremembam in zmanjševanje revščine, kot pozivajo ZN. Finančna in gospodarska kriza je dobra iztočnica za reševanje okoljskih problemov, izhajajoč iz netrajnostnega gospodarskega razvoja in antropogenih vplivov na okolje.

Izbrani teksti so mnenjski članki. Med množico sedemindvajsetih prvotno izbranih člankov, ki se neposredno ali posredno dotikajo okoljske problematike, sem za analizo izbrala članke, za katere je razvidno, (1) da se okoljske tematike lotevajo tudi ali predvsem z družboslovnega vidika, in ne primarno iz naravoslovnega ter tiste, (2) pri katerih je razbrati, da so usmerjeni v analizo obstoječih rešitev ali iskanje novih rešitev, skratka takšnih, ki so usmerjeni tudi v prihodnost in v reševanje okoljskih problemov in ne le v analizo obstoječega stanja ali izključno iskanja razlogov v preteklosti za nastalo situacijo. Na podlagi teh dveh kriterijev je bilo izbranih dvanajst tekstov, za katere menim, da bodo primerno predstavili vsebino aktualnega okoljskega diskurza v Sloveniji.

1. A – SP, - SP, 4. junij 2005; Saša Petejan: Natura 2000 – jajca zelene kokoši.
2. B - SP, 9. julij 2005; Dušan Plut: Vrh G8 in planetarno okolje.
3. C - SP, 16. september 2006; Žiga Valentič: Ekologija - Zelena veja.
4. D- SP, 11. november 2006; Žiga Valentič: Ekogospodarstvo - Barva denarja ni naključno zelena.

5. E- DO, 25. november 2006; Sebastijan Kopušar: Podnebne spremembe - Nejeverni, neodločni, nemočni.
6. F - SP, 8. december 2007; Urban Črvek: Po Kjotu Bali ali pekel na Zemlji.
7. G- SP, 29. december 2007; Saša Vidmajer: Ekologija – nova ideologija.
8. H - DO, 12. januar 2008; Sašo Dolenc: Kakšen bi bil svet brez ljudi.
9. I - SP, 19. januar 2008; Urban Črvek: Od globalnega k lokalnemu.
10. J - SP, 19. julij 2008; Žiga Turk: Edini obnovljivi viri so sonce, pamet in srce.
11. K - SP, 25. oktober 2008; J. Berce, M. Tratnik, I. Kuntarič-Hribar, F. Rečnik: Z vetrom napredka v jadrih na poti k razvitim državam.
12. M - SP, 20. december, 2008. Janez Potočnik: Evropa bo zelena celina ... ali pa je ne bo.

Tabela 4.1: Število analiziranih člankov po letih in glede na tednik

	2005	2006	2007	2008	2009	skupaj
Dnevnikov objektiv	/	1	0	1	0	2
Sobotna priloga	2	2	2	4	0	10
skupaj	2	3	2	5	0	12

Iz prvotno izbranih sedemindvajsetih člankov iz obeh tednikov, se jih je za primerne za analizo izkazalo 12, od tega večji del, deset, iz tednika Sobotna priloga. Prav tako v obeh tednikih v prvem polletju v letu 2009 ni bilo primernega teksta, zato ni predstavnika za to leto.

4.3 VSEBINSKA ANALIZA

Izmed izbranih dvanajstih člankov jih je osem napisanih s strani novinarjev oziroma v enem primeru s strani zunanje politične analitičarke, dva izpod peresa strokovnjakov in dva izpod peresa politika. Štirje članki so torej spisani s strani strokovnjakov, ki se v profesionalnem življenju ukvarjajo z okoljskimi temami ali s strani politikov, ki se na svojem področju dela prav tako ukvarjajo z okoljskimi tematikami. Delitev se mi zdi pomembna, saj je motiv pisanja pri stroki oziroma politiki lahko drugačen, bolj usmerjen, kot pri novinarjih, kjer je lahko namen pisanja bolj informativne narave.

V tekstu A – *Jajca zelene kokoši* se avtorica novinarka ukvarja s posebej varovanim območjem Natura 2000, za kakršnega je Slovenija razglasila kar tretjino svojega ozemlja, največ izmed vseh držav EU. Meni, da je bila s tem »izpostavljena razlikovalna prednost nove članice v Evropi, ki

je naravo in biotsko raznovrstnost postavila med svoje prednostne cilje.« Sicer v nadaljevanju negativno opredeljuje poznavanje Nature 2000 in delovanje znotraj nje, a ključno je sporočilo o tem, kaj naj bi Natura 2000 pomenila. Sporočilo pa je lahko dvojno. V kolikor v ozadju Nature 2000 stoji antropocentrična okoljska logika, ki je razglasila območja za posebej varovana z namenom ohranjanja okolja za prihodnje rodove oziroma za zaščito okolja in narave pred posegi človeka z namenom, da ne pride do popolnega uničenja okolja in bo še naprej služilo družbi, potem poteza ustanavljanja področja Nature 2000 spada v plitvo oziroma reformistično zeleno misel. V kolikor pa je bila Natura 2000 ustanovljena predvsem za zaščito in ohranitev rastlinskih in živalskih vrst ter naravnega ekosistema, brez posebnih koristi za človeka, pa v ozadju stoji ekocentrična okoljska etika in lahko govorimo o radikalnih potezah. Pri Naturi 2000 gre verjetno za kombinacijo obeh pristopov, kar je mogoče razbrati tudi iz teksta. Ne gre izključno za ekocentrično okoljsko etiko, kar je razbrati iz mnenje, da obstaja nevarnost, da bodo ta območja ostala le »grozna zelena pošast« na zemljevidu Slovenije. Kot pozitivno pa je nedvomno lahko ovrednoteno dejstvo, da je bilo potrebno z ustanovitvijo zaščitene območja preceči egoistično okoljsko etiko, kjer je poudarek na posamezniku in njegovi koristi, kar je bilo z vzpostavitvijo Nature 2000 preseženo, saj je pri vsakem posegu potrebno upoštevati tudi dobrobit narave oziroma okolja in ne le posameznikovo korist.

Dušan Plut v tekstu B – *Vrh G8 in planetarno okolje* dvomi v »sonaravno inačico evropske alternativne poti večplastnega napredka«, kar pomeni, da dvomi v obstoječe politične odločitve in teorijo TR, ki predstavlja alternativno pot, kot jo uporablja politika. Okoljsko globalizacijo, po njegovem definirano kot »globalno prekomerno porabo naravnih virov in prekomerno obremenjevanje globalnega okolja«, označuje kot »eno izmed temnih senc obstoječega svetovnega razvojnega modela«. Predvsem z odstopom ZDA od Kjotskega protokola je bil zadan udarec nastanku šibke globalne mreže za odgovornejši donos do svetovnega okolja. Kot alternativo rešitvi okoljskega problema Plut predlaga pripravo malih in velikih držav na globalizacijo in »ekologizacijo« svetovnega gospodarstva in načina življenja. »Možnost pomiritve nasprotja med naravo in gospodarstvom vidi v trajnostnem sonaravnem razvoju, ki ga ne razume kot trajnostno rast oziroma TR, kot ga danes vidi globalizacija in politika. Meni, da bi »nemudoma potrebovali svetovni okoljsko-razvojni Marshallov plan«. Plut v članku zagovarja osnovno idejo radikalnih zelenih teorij, in to je sprememba življenjsko potrošniškega stila in etike, kar bo verjetno težji zalogaj kot sprememba znanosti in tehnologije, pri čemer meni, da so potrebne družbene in gospodarske spremembe. Radikalen pristop se vidi predvsem v kritiki kapitalistične ureditve in njegove nezmožnosti iskanja ravnovesja med gospodarsko uspešnostjo,

socialno pravičnostjo in okoljsko odgovornostjo – s čimer zagovarja načela teorije TR. Ob tem, ko Plut citira Worldwatch, ki meni, da je potrebno spremeniti življenjsko etiko, je potrebno omeniti, da sam kritizira »tržno določanje cene« biotski raznovrstnosti ali samoočiščevalni funkciji oceanov, ipd., s čimer kritizira antropocentrično okoljsko etiko, ki kot merilo postavlja človeka. S tem ter s klicem po spremembi etike verjetno kot naslednjo stopnjo predvideva oziroma poziva k ekocentrični okoljski etiki. Sporočilo Plutovega teksta bi označila kot radikalno, čeprav zagovarja teorijo TR. A ne takšno, kot jo danes ponuja politika, pač pa takšno, kot jo opredeljujejo začetne definicije, TR kot sonaraven in trajen gospodarski in socialni razvoj ter varovanje okolja.

V tretjem tekstu C – *Zelena veja* se avtor sprašuje, zakaj je slovenska politika brez zelene veje oziroma analizira nesrečno pot slovenskih Zelenih, ob čemer pa analizira tudi stanje okolja v Sloveniji. V iskanju rešitev jasno sledi reformističnim zelenim teorijam, in zagovarja energetska učinkovitost, zmanjšanje emisij TPG plinov, alternativne vire energije z biomaso na čelu, zapiranje snovnih tokov za zmanjšanje odpadkov, Naturo 2000 za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ipd. Množica klasičnih reformističnih rešitev, ki ne vsebujejo radikalnega naboja. Le to se pojavi le v zadnjem odstavku, ko avtor meni, da »so sporna ekološka vprašanja danes neposredno vezana na življenjski slog vseh«, s čimer nakazuje na potrebne družbene spremembe – a predhodno omeni, da bodo te le minimalne. K spremembam pa poziva vse navadne smrtnike, ne le politike in druge javne osebnosti, kar lahko prepoznamo kot *bottom-up* model, ki ga še posebej zagovarja Bookchin, globoka ekologija in eko-feminizem. Kljub slednjemu konceptu avtor reproducira tiste rešitve za okoljske probleme, kot jih niza tudi politika (nacionalna, regionalna ali globalna).

V četrtem tekstu – D, še enem tekstu novinarja Valentiča, *Ekogospodarstvo: Barva gospodarja ni naključno zelena* so ukrepi za reševanje okoljskih problemov prikazani skozi perspektivo denarne vrednosti posameznih rešitev. In ugotovitev je, da se »eko splača« in prinaša prihranke, zato naj posamezniki varčujejo z energijo, ločujejo z odpadki, uporabljajo kakovostne izolacijske materiale pri gradnji, kupijo hibridni avto, ipd. Države in korporacije pa bodo npr. za zmanjšanje TPG plinov prodajale emisije na trgu in na različnih področjih sledile ekotrendom. Kot citira avtor okoljevarstvenega svetovalca, se je »ta panoga pred leti zdela le področje za tiste, ki dajo kaj na splošno etiko, danes pa je alternativa (op.a. teorija TR) postala mainstream«. In kot v tekstu pravi predstavnik podjetja z energijo: »Nič nimam proti okoljevarstvu, toda glavno vodilo našega dela je profit«. Nedvomno mantra marsikaterega podjetja. Tekst torej sporoča da, kjer je

dobiček, tam je lahko tudi okoljevarstvo oziroma »eko«, in ob splošnem trendu je biti »eko« dobičkonosna niša. Tekst nas ne vabi k razmisleku o tem, ali resnično potrebujemo toliko energije, kot je porabimo, pač pa nas nagovarja, da ob tem uporabimo varčne žarnice oziroma varčne naprave. Prav tako nas ne vabi k razmisleku o različnih transportnih sredstvih, ki jih uporabljamo, pač pa predlaga nakup hibridnega avtomobila ali uporabo biodizla ali etanola. Ekološki način se splača in je potreben le toliko, kolikor doprinese finančni plus, za katerokoli vprašanje iz radikalnih zelenih teorij tu ni prostora. V ozadju je jasno prepoznana egocentrična okoljska etike, kjer so moralna pravila opredeljena za odnos do posameznika in se ukvarjajo le s posameznikovo koristjo (ali korporacije, poslovnega subjekta, ipd.).

V tekstu o podnebnih spremembah *Nejeverni, neodložni, nemočni* – tekst E - avtor zelo ilustrativno prikaže mogočo apokaliptično podobo planeta v prihodnosti, kot ga napovedujejo tudi nekateri strokovnjaki. Avtor na začetku sicer predstavi neusklajenost med dvema taboroma, med katerimi ekoskeptiki vidijo podnebne spremembe kot del naravnega cikla, medtem ko večji krog znanstvenikov vidi podnebne spremembe kot posledico človekovega vpliva na okolje. Kot v tekstu D pa je tudi v tem tekstu prihodnja situacija prikazana preko denarne vrednosti, povzeto po obsežnem Sternovem poročilu. Vložek bo velik, »če se bomo zelo potrudili, bomo dali okoli 300 milijard evrov na leto, če pa bomo obdržali sedanji tempo onesnaževanja brez odpovedovanja pa okoli 5,5 bilijonov evrov, ali celo več«. Ob velikih številkah in apokaliptičnem opisu prihodnosti, avtor meni, da »bodo gospodarske in družbene posledice podnebnih sprememb primerljive s posledicami obeh svetovnih vojn in velike gospodarske krize«. Družbene spremembe po obeh svetovnih vojnah so bile izjemno velike. Celotna Evropa je opravila s totalitarnimi režimi ter se odločila za demokratično ureditev (v roki s kapitalizmom), kar je zahtevalo velik preobrat v zavesti ljudi. Avtor torej vleče vzporednice okoljske krize s prelomnim trenutkom ob koncu druge svetovne vojne. Iz tega tako zaključujem, da bo tudi spoprijemanje z okoljsko krizo – v kolikor bo resnično prišlo do finančnih in realnih posledic, zahtevalo vrednotno in moralno preobrazbo družbo ter spremembe na političnem in ekonomskem sistemu. Ni jasno, v katero smer naj bi spremembe šle, a na tej točki je možno potegniti vzporednico z radikalnimi zelenimi teorijami, ki prav tako vidijo rešitev v novih paradigmah, ki bodo predrugačile obstoječo družbo.

Še en članek o podnebnih spremembah z naslovom *Po Kjotu Bali ali pekel na Zemlji* – tekst F – sovпада s 13. konferenco pogodbenic okvirne konvencije ZN o spremembah podnebja, kjer so potekala pogajanja za ukrepe za obdobje po preteku Kjotskega protokola. Osnovno vprašanje

konference je bilo za koliko omejiti izpuste TPG plinov, o čemer govori tudi članek. Ponovno nazorno in sistematično prikaže učinke, ki jih bodo imele na razmere na planetu posamezne spremembe povprečnih temperatur, ki bodo posledica različnih vrednosti izpustov TPG plinov. Tekst F tako kot tekst E sledi podobni strukturi in se nanaša na Sternovo poročilo ter govori o finančnih posledicah prilagajanja podnebnim spremembam. Uporabljena je tudi enaka primerjava podnebnih sprememb s svetovnimi vojnami. Avtor podvomi v bližnjo zamenjavo razvojnega modela, kar pa ne pojasni obširneje, zato se v tem primeru ne more razbrati kakšne rešitve bi bile torej dolgoročno – z zamenjavo razvojnega modela potrebne. Kratkoročno pozdravlja podpis Kjotskega protokola posameznih držav, oblikovanje lastnih shem za trgovanje z emisijami s strani posameznih ameriških zveznih držav, kitajsko napoved zmanjševanja porabe energije ter prehod na učinkovitejšo tehnologijo in obnovljive vire energije. Pozdravlja tudi poziv podjetij in korporacij politiki k čimprejšnjemu sprejetju obveznih ukrepov za zmanjšanje izpustov, da se bodo lahko pravočasno prilagodili. Ta tekst, kot tudi prejšnji, predvsem povzema globalno politično prizadevanje, ki seže le do ukrepov, ki poskušajo popraviti škodo, ki smo jo že naredili okolju, z namenom omejitve negativnih vplivov na okolje za človekovo bivanje. V pogajanjih in prizadevanjih svetovne politike glede okoljskih vprašanj tako ni prostora za predloge radikalnih teorij.

V naslednjem tekstu – G - *Ekologija – nova ideologija* avtorica analizira svet v letu 2007 in kot pomembno komponento v dogajanju, med drugim, izpostavi ekologijo in jo ob citiranju Slavoj Žižka predstavi kot novi opij za množice. Pomemben dejavnik za postavitev ekologije na piedestal naj bi bila podelitev Nobelove nagrade Al Goru in Medvladnemu odboru za podnebne spremembe ZN (IPCC). Avtorica pravi, da »čeprav je nenehno govora o ekološki katastrofi, tudi tokrat ne bo konec sveta«, spremenile se bodo bivalne okoliščine za človeštvo, zmanjšuje se že biotska raznovrstnost in spreminjajo se ekosistemi. Vse to povzroča »ekološke katastrofe« in terja prilagoditve. Tekst pravi, da je ob vseh dejstvih potrebno začeti sprejemati ukrepe, »ki se jih nobena vlada ne upa povedati državljanom in drzne uveljaviti in ki bi bile radikalen odmik od sedanjega življenjskega sloga«. Avtorica ne pojasni, kakšni radikalni ukrepi bi bili potrebni, a ob napisanem nedvomno napeljuje na predloge radikalnih zelenih teorij.

V osmem tekstu – H – z naslovom *Kakšen bi bil svet brez ljudi* se avtor igra z miselnim eksperimentom in se sprašuje kaj bi ostalo na svetu, če človeštva naenkrat ne bi bilo več, pri čemer se nanaša na knjigo Alana Weismana *World Without Us*. Avtor teksta ugotavlja, da »povratka nazaj k naravi ni« in sanjarjenje o vrnitvi v čase, ko smo bili z naravo eno in je vladala

harmonija označi za nerealno. Pravzaprav zelo podvomi v »nekakšno novodobno religijo, ki verjame v harmonijo kozmosa oziroma v prvinsko naravo«, kateri naj bi se človek prilagodil, ne pa poskušal podrediti. Ta vera v harmonični »naravni« ustroj sveta in spiritualnost sta tudi elementa globoke ekologije. In s kritiziranjem prepričanja o harmoniji narave, je v tem tekstu posredno kot nerealna označena tudi radikalna teorija globoka ekologija, ki zagovarja spiritualnost, poistovetenje ljudi s planetom, biosferični egalitarizem in holizem, kjer je celota moralno nad posameznikom. Avtor meni, da nam »lahko le nove tehnologije pomagajo rešiti svet, da bomo lahko še dolgo in zadovoljno živeli z enakim ali še boljšim standardom kot danes.« Avtor torej močno zagovarja današnji način življenja, ki ga omogoča prekomerna potrošnja naravnih virov. Resda bodo nove tehnologije prinesle spremembe, a to je zopet reformistični ukrep »svetlozelenih« konceptov.

V naslednjem tekstu – I – *Od globalnega k lokalnemu* je že naslov sam zelo zgovoren in takoj napelje k iskanju vzporednic s socialno ekologijo, ki kot svoj osnovni koncept zagovarja municipalni komunitarizem in organiziranje samozadostnih lokalnih skupnosti, povezanih v federacije. Lokalizacijo prav tako spodbuja globoka ekologija ter eko-feminizem. Tekst je nastal pod vtisom dogajanja na konferenci o podnebnih spremembah na Brdu pri Kranju ob začetku slovenskega predsedovanja EU (januar 2008), kjer je madžarski ekonomist Toth zagovarjal nekoliko drugačna stališča kot večina ekonomistov in politikov. Pravi, da potrebujemo spremembo paradigme. »Od globalnega se moramo preusmeriti k lokalnemu, odpovedati se bomo morali nekaterim dobrinam in nenehnemu stremljenju k čim večji gospodarski rasti.« Obenem se Toth ne strinja, »da je sedanjo (visoko) gospodarsko rast mogoče ohraniti ob hkratni prilagoditvi globalnega gospodarstva na t.i. nizkoogljično tehnologijo in se tako izogniti pogubnim posledicam podnebnih sprememb.« Pravzaprav je avtor članka s citati Totha sporočil glavno idejo teksta. Globalizacija in nadaljnji gospodarski razvoj z razvojem novih tehnologij nista ukrepa, ki lahko resnično in dolgoročno rešita okoljsko vprašanje. To so le kozmetični popravki, brez pravega vpliva. In glavno sporočilo ima mnoge vzporednice z idejo komunitarizma znotraj socialne ekologije, ko spodbuja ljudi k pridobivanju osnovnih potrebščin v svoji okolici in ustvarjanju samozadostne družbe. Kot pomemben razlog za preskok na lokalno proizvedeno hrano avtorica navaja tudi podražitve hrane, ki so se zgodile v obdobju nastanka članka, s čimer se ponovno izkaže pomen finančnega momenta pri odločanju za okolju prijaznejše, bolj okoljsko, delovanje. S stališča radikalnih zelenih teorij – predvsem socialne ekologije, bi to lahko bil zelo obetavno zastavljen tekst, ki pa se pri usmeritvi k lokalnemu konča

ob zagotavljanju lokalno proizvedenih potrebščin in popolnoma vnemar pusti spremembe v političnem in družbenem sistemu.

Deseti tekst – J – *Edini obnovljivi viri so sonce, pamet in srca* je napisal takratni minister za razvoj, Žiga Turk. Pravi, da bodo podnebne spremembe v prihodnosti bistveno vplivale na gospodarski, tehnološki in družbeni razvoj, a kot mala država lahko prevzamemo le del bremena, predvsem pa naj bi morali izkoristiti razvojne priložnosti, ki jih prinašajo spremembe podnebja ter odločitve politike. Avtor torej vidi podnebne spremembe kot razvojno priložnost in priložnost za zaslužek. Stvari je potrebno delati na način, da bo razvojno naravnano za človeka in čim manj obremenjujoče za okolje, pri čemer meni, da moramo uporabljati tri obnovljive vire: sonce, pamet in srca. V samem tekstu je precej očitna kontradikcija, ko na eni strani avtor meni, da moramo ugotoviti, kako se prilagoditi podnebnim spremembam, da bomo še naprej živeli udobno ter da bomo hkrati zmanjšali izpuste TPG plinov in prešli v nizkoogljično družbo. Za to pa naj uporabimo tri OVE; sonce kot najbolj dostopen OVE, ki nadomešča fosilna goriva, pamet za inovacije in razvoj ter srce za spremembo vrednot. In tu se pojavi kontradikcija, ko avtor pravi, naj s srcem spremenimo svoje vrednote. A kakšna sprememba vrednot je potrebna, če pa si bomo prizadevali za nadaljnje udobno življenje? Avtor meni, da so spremembe v smislu kdaj sestri na kolo, ugasniti luč, kupiti varčno žarnico ali ne vreči hrane v smeti, kar pa niso ravno primeri globokega spreminjanja vrednot. Pravzaprav gre v tem tekstu za spreminjanje vrednot predvsem v smislu »začeti ceniti stvari, v katerih je veliko pameti, znanja, ustvarjalnosti, pa malo obremenjujejo okolje«. Avtor prav tako meni, da je potrebno postaviti ostre tehnične standarde za energetske varčnost, izpeljati zeleno reformo in postaviti ceno za ogljikov dioksid, spodbujati tehnološki razvoj in ustvariti konkurenčne pogoje, kjer bo industrija lahko tekmovala za najbolj poceni načine za zmanjšanje TPG izpustov. Vse tri radikalne zelene teorije kot osnovo postavljajo spremembe globljih družbenih vrednot in zahtevajo novo, kvalitetnejšo, bolj ekološko znanost, zato to dvoje ni izključujoče, temveč gre z roko v roki. A v tekstu J moti predvsem motiv – da bomo še naprej udobno živeli – zato se celotna sporočilnost teksta ne more opredeliti kot radikalna. Pomembno pa je pozitivno ovrednotiti prvo omembo (v okviru izbranih tekstov) pomena vzgoje v šolah in prek medijev za ustvarjanje drugačnega sistema vrednot, saj je za socialno ekologijo in eko-feminizem javno izobraževanje ključno pri spreminjanju družbe.

Tekst - K – *Z vetrom napredka v jadrnih na poti k razvitim državam* je avtorski članek štirih strokovnjakov. Izhodišče teksta je nuja po razvoju družbe in države, v kolikor se želimo v prihodnje uvrstiti med najrazvitejše države v Evropi in svetu. Pri tem avtorji ocenjujejo, da je za

razvoj nujno potrebno znanje, zato so po mnenju avtorjev najpomembnejša področja v družbi prav vzgoja, izobraževanje in znanost. Za ta razvoj, se je potrebno spoprijeti z dolgoročnimi izzivi in področje, ki zahteva strateške miselne premike naj bi bilo poimenovano TR. Avtorji torej zagovarjajo reformistično teorijo TR, ki bo popeljala našo državo v korak z razvitimi državami. Glede na pomen znanosti za razvoj družbe, se konkretnije lotijo preučevanja le te in ugotavljajo, da napredne države svojo paradigmo TR že nadgrajujejo. »Nova paradigma celotne znanosti, tako naravoslovne kot družboslovne, naj bi bila holizem, ki ga označujejo kot celovitost, sistemskost in globalnost, ter humanizem in antropocentrizem«. Črpanje idej iz (postmoderne) znanosti radikalnih zelenih teorij v tem primeru bi delno lahko bila primerna. Socialna ekologija namreč izhaja iz antropocentrične logike in zagovarja izobraževanje za novo družbeno ureditev, poudarja znanost in zelene ter alternativne družbene tehnologije, prav tako podpira demokracijo (sicer na manjših skupnostih). Zastavljeni koncept pluralne in demokratične družbe za boljše življenje v tekstu nakazuje, da presega zgolj »kozmetične« reformistične ukrepe in v nakazanih elementih sovpada z radikalnimi zelenimi teorijami, ko si kot cilj postavlja boljšo in drugačno družbo.

V zadnjem obravnavanem tekstu – L – *Evropa bo zelena celina ... ali pa je ne bo* se evropski komisar za znanost Janez Potočnik loteva aktualnih družbenih vprašanj in se sprašuje, ali se globalna finančna kriza in okoljska strategija dopolnjujeta ali izključujeta. Meni, da se morata dopolnjevati, saj »so vprašanja glede proizvodnje in potrošnje energije v jedru problema podnebnih sprememb«. O okolju in podnebnih spremembah najprej ugotovi, da je vprašanje nedvomno globalno in na podlagi odgovornosti za prihodnost zahteva odziv vseh držav. Pravzaprav se v tekstu, ki je podnaslovljen *Okolje in gospodarstvo med finančno krizo* ukvarja le z vprašanjem velike energetske odvisnosti in potrošnje ter razmišlja o kratkoročnih in dolgoročnih rešitvah, kot so OVE, nove tehnologije in energetska učinkovitost. Obravnavano področje torej obsega le del širokega spektra okoljskih vprašanj, poleg tega pa navaja rešitve, ki so prisotne na globalnem, evropskem in tudi na nacionalnih političnih dnevnikih. Teorija TR, ki tudi sama predlaga zgornje rešitve, nezadostno odgovarja na izziv podnebnih sprememb. Komisar Potočnik ne ponudi ali zahteva novih paradig pri reševanju okoljskih vprašanj.

Spodnja tabela 1 prikazuje povzetek najbolj uporabljenih pojmov in konceptov v izbranih tekstih in prikazuje, da so izmed dvanajstih člankov radikalno sporočilo nosili le trije, reformistično sporočilo pa devet. Kot nosilce radikalnega sporočila bi označila članke B, G in I, s tem da je v članku B kot radikalna predstavljena teorija TR, kot je bila zasnovana v njeni definiciji in ne kot

je uporabljena danes s strani politike. Tekst I poziva k lokalizaciji, kar je zahteven koncept, ki pomeni popolno predrugačenje (globalizirane) družbe, prav tako pa je tudi osnovni koncept socialne ekologije. Radikalnost se na koncu teksta nekoliko izgubi, ko je potreba po spremembah prikazana kot ukrep na zviševanje dobrin, a sporočilo v svojem smislu ostaja radikalno. Za radikalno sporočilo ocenjujem tudi sporočilo teksta G, ki pravi, da bodo potrebne spremembe, ki si jih nobena vlada ne upa uveljaviti in ki bodo prinesle radikalen odmik od sedanjega življenjskega sloga. Slabost članka je nedvomno njegova nerazdelanost, saj glavno sporočilo ostane pri tej misli, vendar sporočilo eksplicitno napove radikalne družbene spremembe.

Tabela 4.2: Prikaz uporabljenih konceptov v izbranih tekstih

Svetlozelena načela	V tekstih:	Komentar
Globalnost	A-B-F-G-H-I-J-L-N	
Antropogeni vzrok krize	B-C-E-N	
Teorija TR	C-L	
- energetska učinkovitost	C-F	
- razvoj-ni model/-na priložnost	B-F-J-L-	
- zmanjšanje porabe FVE, povečanje porabe OVE	B-F-J	
- ohranjanje biotske raznolikosti	A	
- zmanjšanje emisije toplogrednih plinov	B-C-D-F	
- spremenjena tehnologija	B-C-F-H-L	
- sprememba znanosti	B-C-F-H-L	
Kjotski protokol	B-D-F	
Reformistično sporočilo	A-C-D-E-F-H-J-K-L	
Temnozeleno načela		
Sprememba etike/morale	B-E	
Sprememba življenjskega (potrošniškega) stila	B-C-E-F-G	C - minimalno
Sprememba od spodaj navzgor	C	
Lokalizacija (komunitarizem)	I	
Teorija TR	B	
Ekocentrična okoljska etika	A	
Globoka ekologija	H	Predstavlja kot negativno
Holizem	L	Mišljen le za znanost
Alternativno sporočilo	B-G-I	

Resda se kar v petih člankih pojavlja poziv k spremembam življenjskega, v enem primeru poimenovanega celo potrošniškega, sloga: B, C, E, F in G. A ta poziv ni nikjer podrobneje razdelan niti ni nikjer razloženo, kakšen naj bi bil nov življenjski slog. Koncepte radikalnih teorij lahko prepoznamo tudi v tekstu C, kjer avtor poziva k spremembam od spodaj in s tem poziva k

nečemu novemu, saj je trenutno aktualnejši pristop od zgoraj navzdol, ko se pričakuje od politike, da bo sprejela ukrepe, ki bodo prisilili ljudi k večji okoljski osveščenosti. Reševanje okoljskih problemov trenutno torej v večji meri poteka od zgoraj navzdol, s strani politike, gospodarstva ali organizacij.

5 SKLEP

Empirična analiza izbranih predstavnikov okoljskega diskurza in intervjuja s strokovnjakoma z okoljevarstvenega področja je podala zanimive rezultate. Z vsebinsko analizo mnenjskih člankov sem najprej poskušala ugotoviti, koliko se koncepti ali rešitve radikalnih zelenih teorij pojavljajo v okoljskem diskurzu, nato pa sem z intervjuji strokovnjakov poskušala ovrednotiti radikalne zelene teorije. Opravljena analiza je imela namen prikazati, kakšno težo imajo radikalne teorije pri spoprijemanju s podnebnimi spremembami. Na podlagi rezultatov lahko sklepamo, da le te nimajo znatne teže pri okoljskih tematikah v okoljskem diskurzu in s tem pri reševanju te problematike. Preko diskurza se je izkazalo, da v družbi je prisotna zavest o potrebnih družbenih, predvsem vrednotnih in etičnih spremembah, kot na primer spremenjen človekov odnos do okolja ali do potrošništva. A kljub temu zavedanju o pomenu globljih sprememb, radikalne rešitve še niso prodrle na medijski dnevni red. Glavna sporočila tekstov so v večji meri reformistična in pozivajo k ukrepom, ki jih že poskušajo uveljaviti nacionalne, regionalne ali globalne politike. Tri izbrane radikalne zelene teorije neposredno niso omenjene v nobenem izmed tekstov, zato sem radikalnost iskala v njihovi sporočilnosti in jo od dvanajstih primerov prepoznala le v treh. Radikalnost se je tako pokazala le v zagovarjanju konceptov, ki jih opredeljujejo tudi radikalne teorije, s tem da je kontekst njihovega uveljavljanja v obeh primerih raznolik. Poleg nekaj pozivov k spremembi življenjskega sloga in enega teksta s pozivom k lokalizaciji, v izbranih predstavnikih okoljskega diskurza ni drugih idej in konceptov iz globoke ekologije, socialne ekologije ali ekofeminizma. Pri tem je pomembno poudariti, da so lahko vzroki za mogoče navidezno drastične spremembe, kot je na primeru poziva k lokalizaciji, zelo egoistične narave. Konkreten članek namreč poziva k spremenjenim nakupovalnim navadam zaradi dražjih prehrabnih produktov na globalnem trgu in s tem izhaja iz popolnoma drugega izhodišča kot socialna ekologija, ki kot osnovo teorije opredeljuje municipalni komunitarizem z namenom predrugačenja družbenega sistema.

Z analizo tekstov in intervjujev se je hkrati izkazalo, da poznavalci teorije TR le to vidijo kot radikalno, a z njeno množično uporabo, tudi v politiki, je radikalnost splahnela in ukrepi, predstavljeni kot trajnostni, to nikakor niso. Ključni koncept sodobnega okoljskega diskurza so reformistične rešitve, ki le popravljajo obstoječo škodo in »trajnostni razvoj«, ki pa v praksi ni več tako trajnostno naravnano, kot je bila teorija v osnovi. Pri tem je glavni namen ukrepov pomagati človeštvu ohraniti obstoječi življenjski standard. Kot poudarja Wagnerjeva je problem

pri uporabi teorije TR prav njena potvorjenost in nepoznavanje, zato je razlika med definicijo teorije TR in teorijo TR v praksi, kot jo uporabljajo politika, gospodarstvo ali javnost zelo velika. Meni, da bi v primeru, ko bi si družba dejansko prizadevala uresničiti primarne ideje teorije TR, lahko že govorili o radikalnih družbenih in gospodarskih spremembah, za katere meni, da so v prihodnosti neizogibne.

Izvedena analiza okoljskega diskurza predstavlja zelo majhen delež vseh sporočil, ki bi lahko bila uvrščena v celostno analizo okoljskega diskurza. Izključeni so bili televizijski mediji, elektronski oziroma internetni mediji, literatura, kot tudi filmska produkcija in kultura. Vsi ti mediji, tudi kulturne produkcije, se pogosto ukvarjajo z okoljsko tematiko. Nenazadnje je bil tudi v okviru tiskanih medijev v raziskavo zajet le majhen segment le tega, zato ta »ilustrativna« analiza odpira predvsem nova polja za nadaljnje, bolj celovito raziskovanje okoljskega diskurza ter odpira možnosti za raziskovanje načinov, kako bi s pomočjo medijev prispevali k družbenim spremembam. Ogorelec Wagner meni, da bodo imeli v prihodnosti prav mediji pomembno vlogo pri lansiranju novih okoljskih idej, pri čemer vidi velik pomen okoljskega diskurza pri uveljavljanju družbenih sprememb. Prav tako medijem pripisuje veliko vlogo dr. Plut in ocenjuje, da so v informacijski dobi mediji glavni mobilizator, celo pred vzgojo in izobraževanjem. Obstaja torej možnost, da bodo mediji glavni agent družbenih sprememb v prihodnosti, ki bodo mobilizirali množico in jih vodili k spremenjenemu življenjskemu slogu, a za takšen korak bo potreben prodor radikalnejših misli v medije in v okoljski diskurz.

Resda se je z analizo izkazalo, da radikalni koncepti niso prisotni, a oba intervjuvanca menita, da brez radikalnih sprememb ne bo šlo. Wagnerjeva meni, da bo potrebno vpeljati osnovno teorijo TR, ter da je že le ta radikalna. Plut pa na drugi strani zagovarja dvostopenjski pristop spreminjanja našega vsakdana, proizvodnje in življenja na splošno. V prvem delu se bodo izvedle predvsem reformistične legislativne spremembe, v drugem delu pa bo moralo priti do radikalnih družbenih sprememb. Vprašanje, ki si ga zastavlja je, ali bomo imeli dovolj časa za dvostopenjske spremembe, ali pa bo tempo nemara hitrejši. Čeprav ni jasno kako naj bi prišlo do teh drastičnih sprememb in kakšne dejansko bodo. Glede na nepojavljanje radikalnih teorij v okoljskem diskurzu v okviru izvedene analize, vzporedno s prepričanjem strokovnjakov o nujnosti radikalnih družbenih sprememb, se mi pojavlja vprašanja, koliko časa bo še mogoče izogibanje radikalnim temam v okoljskem diskurzu in kaj bo potrebno, da bodo reformistične, »svetlozelene« oziroma »kozmetične« rešitve v zanemarljivem položaju, takšnem, v katerem so danes radikalne zelene ideje.

6 LITERATURA

Ball, Terence in Richard Paul Bellamy, ur. 2003. *Cambridge history of twentieth-century political thought*. London, New York: Cambridge University Press.

Barry, John. 1999. *Rethinking green politics: Nature, virtue and progress*. London: Sage Publications.

Benton, Lisa M. in John Rennie Short, ur. 1999. *Environmental Discourse and Practice*. Oxford: Blackwell.

Berce, J., Tratnik, M., Kuntarič-Hribar, I. in Rečnik, F. 2008. Z vetrom napredka v jadrih na poti k razvitim državam. *Sobotna priloga*, 8-9 (25. oktober).

Biehl, Janet. 1997. *The Murray Bookchin Reader*. Cassell.

--- 1998. *The politics of social ecology: libertarian municipalism*. Montreal: Black Rose Books.

Bookchin, Murray. 1990. *Remaking society: pathways to a green future*. Boston: South End Press.

Brown, Noel J. in Pierre Quiblier, ur. 1997. *Ethics & Agenda 21*. New York: United Nations Publications.

Brown, Lester Russell. 2001. *Eco-Economy: Building an economy for the earth*. London: Earthscan.

Curran, Giorel. 2007. *21st Century Dissent*. Palgrave Macmillan.

Červek, Urban. 2008a. Po Kjotu Bali ali pekel na Zemlji. *Sobotna priloga*, 18-19 (8. december).

--- 2008b. Od globalnega k lokalnemu. *Sobotna priloga*, 16-17 (19. januar).

Dolenc, Sašo. 2008. Kakšen bi bil svet brez ljudi. *Dnevnikov objektiv*, 30 (12. januar).

Eaton, Heather. 2005. *Introducing Ecofeminist Theologies*. London: T&T Clark International.

Eder, Klaus. 1996. The institutionalisation of environmentalism: ecological discourse and the second transformation of the public sphere. V *Risk, environment & modernity: towards a new ecology*, ur. Scott Lash, Bronislaw Szerszynski in Brian Wynne, 210-223. London: Sage Publications.

Elliot, Kevin. 2007. Norton's Conception of Sustainability: Political, Not Metaphysical. *Environmental Ethics* 29 (1): 3-22.

Ferry, Luc. 1998. *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.

Focus – društvo za sonaraven razvoj. 2009. *Sporočilo za javnost skupine nevladnih organizacij*. 2009. Dostopno prek: <http://www.focus.si/index.php?node=27&p=2&s=arhiv> (20. avgust 2009).

Harré, Rom, Jens Brockmeier in Peter Mühlhäusler, ur. 1999. *Greenspeak: A study of environmental discourse*. Thousand Oaks, London, New delhi: Sage.

Jamieson, Dale, ur. 2001. *A Companion to Environmental Philosophy*. Oxford: Blackwell.

Kirn, Andrej. 1992. *Ekološka (okoljska) etika*. Maribor: Aram.

--- 2004. *Narava – družba – ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kopušar, Sebastijan. 2006. Nejeverni, neodločni, nemočni. *Dnevnikov objektiv*, 4-6 (25. november).

Lukšič, Andrej A. 2005. Modificiranje in odpiranje okoljskih političnih aren. *Časopis za kritiko znanosti*, 33 (219): 91-107.

Marković, Danilo. 1986. *Socijalna ekologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Marten G., Gerald. 2007. *Human ecology: basic concepts for sustainable development*. London: Earthscan Publications.

Maslin, Mark. 2007. *Globalno segrevanje. Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.

Mathews, Freya. 2001. Deep ecology. V *A Companion to Environmental Philosophy*, ur. Dale Jamieson, 218-232. Oxford: Blackwell.

Merchant, Carolyn. 1992. *Radical ecology: the search for a livable world*. New York: Routledge.

Morris, Brian. 1997. *Deep Ecology & Anarchism*. London: Freedom Press.

Norway – the official site in Slovenia. 2007. *Al Gore in IPCC dobili Nobelovo nagrado za mir za 2007*. Dostopno prek:

<http://www.norway.si/Slovensko/Politikadru%C5%BEba/nobel07slo.htm> (2. april 2009).

Peace News. 2009. *Ecotopia: A Future with a long past*. Dostopno preko:

<http://www.peacenews.info/issues/2446/244616.html> (15. maj 2009).

Pepper, David. 1991. *Communes and the green vision: counterculture, lifestyle and the new age*. London: Green Print.

--- 1996. *Modern Environmentalism: an introduction*. London, New York: Routledge.

Petejan, Saša. 2005. Natura 2000 – jajca zelene kokoši. *Sobotna priloga*, 22 (4. junij).

Plumwood, Val. 1997. *Feminism and the Mastery of Nature*. London, New York: Routledge.

Plut, Dušan. 2005. Vrh G8 in planetarno okolje. *Sobotna priloga*, 16-17 (9. julij).

--- 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. september.

Potočnik, Janez. 2008. Evropa bo zelena celina ... ali pa je ne bo. *Sobotna priloga*, 22-23 (20. december).

- Purchase, Graham. 1997. Social Ecology, Anarchism and Trades Unionism. V *Deep Ecology & Anarchism*, ur. Brian Morris, 20-40. London: Freedom Press.
- Redclift, Michael. 1995. *Sustainable development: exploring the contradictions*. London, New York: Routledge.
- Sluga, Meta. 1982. *Okolje, druga, popravljena izdaja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Teymur, Necdet. 1982. *Environmental discourse*. London: Blackwell Press.
- Thomashow, Mitchell. 1996. *Ecological identity: becoming a reflectiv environmentalist*. London: The MIT Press.
- Trplan, Tomaž. 1998. *Radikalna ekološka misel: diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Turk, Žiga. 2008. Edini obnovljivi viri so sonce, pamet in srce. *Sobotna priloga*, 10-11 (19. julij).
- United Nations. 1992. *Earth Summit*. Dostopno prek: <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> (13. julij 2009).
- Valentič, Žiga. 2006. Ekologija - Zelena veja. *Sobotna priloga*, 10-11 (16. september).
- Valentič, Žiga. 2006. Ekogospodarstvo - Barva denarja ni naključno zelena. *Sobotna priloga*, 10-11 (11. november).
- Vidmajer, Saša. 2007. Ekologija – nova ideologija. *Sobotna priloga*, 11-13 (29. december).
- Warren, Karen J. 1996. *Ecological feminist philosophies*. Bloomington: Indiana University Press.
- Wagner Ogorelec, Vida. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 21. september.

Priloga A – Intervju z direktorico Umanotere mag. Vido Ogorelec Wagner.

Kako kot strokovnjakinja ocenjujete t.i. mainstream rešitve oz. rešitve trajnostnega razvoja kot so recimo energetska učinkovitost, zmanjševanje toplogrednih plinov za reševanje okoljskih problemov v odnosu do bolj radikalnih rešitev?

Na začetku moram reči, da je TR v svojem izvornem pomenu radikalni koncept, ki pa se je izpraznil s pogosto, predvsem politično uporabo, kjer se je s to inflacijo besede razvrednotil in nihče več niti ne ve kaj TR pomeni. Ampak mi vemo, da je zdajšnji način življenja izrazito netrajnostni in da bi šli v trajnostni način življenja pomeni, da bi živeli v okvirih nosilne sposobnosti planeta. Kar je pravzaprav zelo radikalna teza. Tako da mi, v letošnjem in prihodnjem letu, ponovno poskušamo odpret definicijo TR. Ker če gremo recimo na nosilno sposobnost zmanjševanja izpustov TPG plinov in ob tem vemo, da Slovenija petkratno preseže svojo kvoto v smislu emisij, ki bi izšla iz nosilne sposobnosti, to pomeni, da moramo zmanjšati svoje emisije TPG plinov za 80 odstotkov. To je pravzaprav zelo radikalno in ne bodo dovolj samo tehnološki pristopi, pač pa bo potrebno spremeniti način življenja. Tako da v svojem bistvu je TR zelo radikalen koncept. Kot že rečeno, je bil pa zelo razvrednoten. Glede bolj operativnih konceptov, kot je energetska učinkovitost, ki so komplementarni, pa ostajajo v tem trendu »posli po starem, ampak malo drugače«. Tako da to je potem drugo področje. A če TR razumemo izvorno, je pa radikalen.

Ali so torej koncepti TR, ki jih uporabljajo politiki radikalni ali neradikalni?

Politiki iste izraze, kot jih mi uporabljamo, razumejo drugače, s tem da njihovo razumevanje TR ni definirano. Zelo zanimiva je Strategija razvoja Slovenije, sprejeta leta 2005, v kateri se govori o trajnostni gospodarski rasti. Notri je navedeno, da je imela Slovenija v zadnjih petih letih trajnostno gospodarsko rast. A to ni res, imela je trajno gospodarsko rast. Ampak iz stališča TR je bila netrajnostna, ker je bila na račun prihodnjih generacij. Tako da naša politika dejansko ne razume za kaj gre. Tudi mi smo na nevladni sceni, ko smo leta 1995 izdali Agendo 91, poskušali definirat pojem TR in opisati, za kaj gre. Nato se z leti nismo več ukvarjali z definicijo, ker nam je bilo jasno kaj je TR. Sedaj pa ugotavljamo, da je tu nastala velika praznina. Jaz vsekakor mislim, da se bo ta praznina zapolnila tudi s pomočjo nekega javnega diskurza in strokovnih člankov, da se bodo res začela odpirati osnovna vprašanja. Eno izmed teh je sigurno sprejemljivost nenehnega gospodarskega razvoja, sploh če je ta razvoj tesno povezan z vedno večjim črpanjem naravnih virom in obremenjevanjem okolja. To je izrazito netrajnostno. Ali se ta povezava prekine in gre gospodarski razvoj v neki nematerialni smeri, ki ne pušča vplivov na okolje. Ali pa mora gospodarski razvoj začeti upadati. To je recimo takšno radikalno vprašanje, ko se tudi v času gospodarske krize sprašujemo ali se res ali smo res obsojeni na krizo, če gospodarske rasti ni. Zakaj pa bi pravzaprav morali nenehno rasti? Druga vprašanja so recimo glede vrednotenja napredka, kjer se prav tako lahko izhaja iz TR. Ali je BDP ustrezen kazalec napredka neke države? Kajti že 30 let vemo, da ni. To se ve v teoretičnih krogih in tudi politično se poskuša narediti ta preboj, končno tudi nekaj v EU. Ampak teh diskusij v naših medijih dejansko še ni. Ali pa morda tu in tam nekoliko nakazan. Da pa bi se nekdo temu prav posvetil, obravnaval kazalnikov TR mislim razvitosti, ki bi bili bolj celoviti, ki ne bi bili tako izrazito finančno ekonomistični. Ker vemo, da BDP prikazuje nekaj, kar je lahko negativen pojav. Npr. pojave v Železnikih se nam lahko v bilanci pojavijo kot pozitivne. Prav tako je pomembno vprašanje kvalitete življenja napram kvantiteti potrošništva.

In vi se trudite, da bodo radikalne rešitve, kot je TR, prišle v realnost?

S tem da poti za to je več. Pot majhnih korakov z nekim ozaveščanjem, da delamo v horizontu tega, kar je ekonomsko in politično sprejemljivo, vsaj na temo podnebnih sprememb, ne bo dovolj hitra pot. Celo predsednik Türk je v nekem intervjuju izjavil, da »slicing« ne bo dovolj, da je potrebno radikalno in hitro. Tako da tu se bodo morali preboji zgoditi precej hitreje. Kako bomo dosegli, da se preboj zgodi na politični ravni, še preden je družba dovolj zrela, da izvede pritisk na politiko, je veliko vprašanje. Vprašanje je tudi kako mobilizirati tiste v družbi, ki že razmišljajo na ta način, a niso dovolj eksplicitni. A bolj v mainstream medijih. A to so ideje, ki niso 30 sekundni inserti na poročilih. One dejansko zahtevajo globlje razviti in predstaviti. To pisanje bo moralo biti sestavni del te zgodbe preobrata.

Ki pa poleg ozaveščanja potrebuje tudi izobraževanje.

S tem da, če govorimo o formalnem izobraževanju, se šole spreminjajo najpočasneje, še počasneje kot politika. S tem da bodo te generacije, ki so sedaj v šolah, na oblast prišle čez 30 let. Sicer je izobraževanje zelo pomembno, a mislim, da moramo biti predvsem odrasli otrokom zgled in ne obratno.

Koliko se vam zdi pomembno pojavljanje v medijih? Ali lahko nove ideje prodrejo preko medijev?

Mislim, da morajo prodreti preko medijev. Lahko sicer neposredno, ali pa s pomočjo filmov. En takšen primer je Al Gore s svojo Neprijetno resnico in svojim »slideshow-om«. Jaz sem izvedla že 102 predstavitev in neposredno dosegla že 5.000 ljudi, kar se mi zdi tudi precej pomembno. Z zelo pestro strukturo. Od top menedžerjev slo podjetij, do profesorjev, dijakov, dijakov, občin oziroma lokalnih skupnosti, v organizaciji različnih društev. Možna je torej tudi ta varianta. A to le kot prvi impulz. Ko pa ljudje dobijo interes za to področje, bi bilo normalno, da se jim ta svet še naprej odpira, tudi v smislu teoretičnih razmišljanj. Kajti to področje je stalno treba osveževati. Ljudje mi povedo, ko pridejo ponovno na predavanje, da bi rabili to sporočilo slišati vsak mesec. Sporočilo se namreč obrabi. Te impulze je treba stalno sporočati v »eter«. Mislim, da so mediji pri tem izjemno pomembni.

Na Umanoteri nismo, kar se medijev tiče, zelo proaktivni, pač pa smo bolj reaktivni v smislu, da povemo, ko smo kaj vprašani. Da bi bili pisoči, v smislu plasiranja kakšnih ideje, pa še ne. Po prihodu kolegice si sedaj ometamo nekaj sprememb, predvsem da bomo bolj proaktivni, tudi na osnovi celovite komunikacijske strategije.

Mi smo aktivni bolj na področju akcije. Delamo s podjetji, s srednješolci, z odločevalci. Ne poskušamo pa vplivati na širšo javnost. A sedaj so stvari tako razvite, da vidimo, da je TR popolnoma nerazumljen in da je potrebno začeti iz ničle. Ko smo imeli srečanje z ministrom Gasparijem je ta dejal: »Ali lahko TR narišemo na en list papirja?« Tako da je ta naloga, ponovnega pojasnjevanja kaj je TR in kaj prinaša, sedaj zelo aktualna. Kajti gospodarska kriza in podnebne spremembe sta priložnosti za te spremembe.

Priloga B – Intervju z geografom prof. dr. Dušanom Plut.

Kako ocenjujete delitev med radikalnimi oz. temnozelenimi ter med svetlozelenimi, reformističnimi oziroma mainstream zelenimi teorijami?

Mogoče bi bila tukaj smiselna opredelitev teh dveh skupin, bolj ali manj radikalnega razmišljanja o teh okoljskih vprašanjih, z vidika okoljevarstva in naravovarstva. Rekel bi, da bolj t.i. šibka trajnost bolj poudarja okoljevarstvene vidike in ohranja antropocentrično gledanje na razmerje med človekom in okoljem, zato tudi uporablja pojem okolje, in ne narava. Bolj radikalno gledanje pa izhaja iz ekocentrične etike, kjer ne jemlje naravo le kot objekt, temveč kot subjekt in zaradi tega bistveno bolj radikalno gleda bolj na obstoječo situacijo. Ne samo na vrednostni sistem ampak predvsem na prakso, torej na realno podobo razmerja med človekom in naravo, ki se kaže v degradiranem okolju. Če pa gledamo z vidika reševanja problemov, torej iz realnega vidika, pa sodim, da bo šlo človeštvo po določenih korakih in da bo, upam, do leta 2020/30 že uveljavljena prva faza, to se pravi svetlozelena, kjer se bo predvsem osredotočilo na reševanje najbolj akutnih problemov. V naslednji fazi, ki naj bi ji sledila, pa naj bi te pobude dobile bolj naravovarstveno komponento. Oziroma povedano drugače, paradigma TR bo morali imeti poudarek na prihodnjih generacijah in BIOSFERI. ne bo smela imeti le Da bodo lahko živele še prihodnje generacije in biosfera, menim, da bo moral biti poudarek drugačen.

Zakaj menim, da bo šlo to evolucijsko? Že sama zgodovina nam pove, da s spremembo vrednostnega sistema ni mogoče odpraviti z revolucijo. Če bomo šli tu v ekofašizem, bomo s tem storili ravno takšno napako, kot so jo vsi –izmi, od fašizma, nacizma itd., ko so želeli radikalno spremeniti vrednostni sistem. Pri tem pa me skrbi časovna komponenta. Ali imamo za to postopno ekologizacijo, v tem civilizacijskem trenutku, ko že v posameznih poljih presegamo planetarne meje, še toliko časa za prehod, kot si ga idealno predstavljam. Lahko se nam bo zgodilo, da bo na polju podnebnih sprememb prišlo do tako nepričakovanih trendov, da za ta prehod ne bo časa. In to me zelo skrbi, kajti potem bomo morali reševati z omejitvami, ki pa pomenijo tudi omejevanje svobode posameznika. Vprašanje je, kakšna bo reakcija. Recimo, če se izkaže, kot se kaže sedaj, da podnebne spremembe ne bodo šle tako postopoma, kot se nam zdi sedaj, (že Arktika nam kaže, da led razpada bistveno hitreje, kot so kazale najbolj pesimistične ocene), potem pa na to nimam odgovora. Na trende se lahko reagira, na katastrofične scenarije pa ne.

Torej, če nam bo narava dala čas, potem menite, da preko reformističnih ukrepov lahko pridemo do bolj radikalnih ukrepov?

Da, vendar tudi ta postopen scenarij zahteva zelo radikalne spremembe. In sicer prvi ukrep bi morala biti ekologizacija zakonodaje, kjer bi morali biti onesnaževalci skrajno močno kaznovani za kršenje zakonodaje. To je prva stvar, potrebna spremembe. Druga, še zahtevnejša naloga, pa je poznavanje ekosistemskih funkcij/storitev okolje, ki jih le to opravlja za nas. Vse te storitve bi morale biti vključene v ceno izdelkov. Pa ne le ekosistemske storitve, tudi vse poškodbe, ki jih delamo okolju, bi morale biti vključene v ceno, kajti to sedaj vse prenašamo na naravo, zaradi česar je cena nafte popolnoma nerealna in zaradi česar OVE ne moremo uvajati tako hitro, kot bi jih sicer lahko, saj enostavno niso konkurenčni. Fosilna goriva v ceno namreč nimajo vključenih niti podnebnih sprememb, niti poškodb, ki jih naprtimo naravi. Ko bomo uresničili ti dve zadevi, bomo uresničili prvo fazo, ki je res samo na videz enostavna. Tretje polje, potrebno sprememb, pa je vzgojno-izobraževalno polje, kjer nisem optimist. Ugotavljam, kot tudi Slovensko javno mnenje ugotavlja, da je bila generacija mladih v drugi polovici 80. let bolj ekološko osveščena, kot je sedanja generacija študentov. Temeljna sprememba, ki se je zgodila, je prevlada potrošniških vrednot. Sicer se sam ne zavzemam za življenje v jamah, niti ne pravim, da bi moral upadati materialni standard, a pomembno je, na kakšen način pridemo do materialnega standarda.

Tako kot sedaj, s povečevanjem snovno-energetskih tokov je situacija brezizhodna. Stvar je le na videz reformistična, dejansko pa že prva faza prinaša sprememb vrednot, sprememb v ekonomiji, v našem vsakdanjem načinu življenja, druga faza pa prinaša prepoznavanje dejstva, da na planetu živijo še druga bitja, ki imajo prav tako pravico do eksistence.

Do drastičnih sprememb bo moralo prit, ker že z našim načinom materialne organizacije življenja soprispevamo k planetarnim razmeram. V Sloveniji po konceptu ekoloških stopinj ali okoljskega prostora (dva globalna kazalca, ki kažeta koliko porabimo naravnih virov na prebivalca) presehamo planetarne zmogljivosti za 2-3 krat. Vsak izmed nas. Sedaj pa si zamislite, kaj pomeni reformizem, da se približamo tem mejam. Ampak s tem še nismo naredili nič za zaščito narave. Koliko habitatov pa bomo pustili nedotaknjenih na tem planetu? In kaj bomo storili v habitatih, kjer smo tudi mi močno prisotni? Nič nismo naredili, če imamo 12% ozemlja zaščitenega. Na drugi strani pa imamo sicer velik delež države opredeljenega kot varovano območje Nature 2000, kjer pa naj bi bilo skoraj vse dovoljeno. Čaka nas še cela vrsta zelo radikalnih sprememb, a ni nobenega razloga, da bi bili zaradi tega pesimistični. Če pogledamo samo energetsko osnovo, ki se mi zdi ključna pri okoljskem vprašanju. Energetski potenciali OVE so neizmerno veliki in mene ni strah prihodnosti, če bomo krenili po tej poti. Sedaj se bo videlo, kaj se bo zgodilo s Kopenhagen, ki bo precej pomemben korak. Ampak tudi tega bomo ocenjevali šele, ko bodo sprejete odločitve in ko se jih bo začelo uveljavljat. Kot vidite je namreč Kjotski protokol odpovedal na celi črti. Sramota za našo državo. Podpisali smo celo nekoliko bolj radikalne spremembe, zmanjšanje izpustov od leta 1990 do 2010 (če zaokrožim povprečje) za 8%, sedaj pa smo izpuste celo povečali za 2 %.

Kolikšen se vam zdi pomen medijev pri okoljevarstvenih in naravovarstvenih vprašanjih?

Mediji imajo izredno pomembno vlogo. Menim, da je vloga medijev vsaj takšna, kot je pomen izobraževanja, če ni v informacijski dobi vpliv medijev celo večji, kot je vpliv učiteljev po šolah. Zato se mi zdi izredno pomembno, kakšna bo drža medijev. Mislim, da v zadnjem obdobju mediji namenjajo veliko pozornost okoljskim tematikam, kar ste sigurno ugotovili tudi vi, vendar bolj z vidika katastrofičnosti in z vidika osebne neopredeljenosti. Ali drugače, vsa krivda se pripisuje nekemu drugemu, ne pa da smo mi posamezniki krivi, kajti stanje v okolju je le rezultanta skupnega vplivanja vsakega posameznika. Vsa produkcija je namenjena zadovoljevanju naših potreb, to pa v medijih ni zelo poudarjeno oziroma zelo obrobno, saj to ni več novica. Novica je katastrofična podoba nekega medvedka na majhnem koščku ledu, ki se bo vsak čas stalila. Zraven pa se ne pove, da se 80% Slovencev na delovno mesto prevaža z avtomobilom, kar povzroča to, da ledu, ki medvedu omogoča preživetje, ni več. Torej kot pomembno vprašanje se mi zdi, kdo bo osvestil medije oziroma novinarje.

S tem se strinjam, kajti resda je okoljska tematika precej prisotna v medijih, a še vedno manjkajo »dobra«, prodorna, tudi radikalna sporočila medijev. Pogosto gre v medijih le za reproduciranje parcialnih vidikov reševanja okoljskih problemov.

Skrbi me, kako bo prišlo do tega, da se bodo novinarji na tem polju izobrazili. Predvsem bi bilo pomembno celovito ozaveščanje, kajti novinarji pogosto dobijo eno informacijo, ne vedo pa kaj ta informacija pomeni npr. v planetarnem ali v slovenskem smislu. Ne vem, koliko je ta celovitost na splošno prisotna. Tudi pri nas (na geografiji, op.a.) je to premalo prisotno. Zato se sprašujem, če bi se morali v šolah – ko sem imel še to možnost – odločiti, poleg ekologizacije posameznih vsebin, še za poseben, holističen, širši predmet. Sedaj ima vsak predmet – tam nekje na koncu – nekaj o varstvu okolja. Morali bi dejansko ekologizirat naš vsakdanji način življenja, proizvodnjo. To je res nova paradigma. Že prva faza je uveljavljanje nove paradigme, ki gre stran od kolonizatorskega načina razmišljanja in gre v iskanje nekega sožitja z drugimi vrstami na tem

planetu. To pomeni, da bo konec človeške nadvlade in egoizma nad naravo. To so res paradigmatične spremembe. Tega se zavedam in zato podpiram postopno pot, kajti drastične spremembe iz danes na jutri pomenijo ekološki fašizem, diktatorstvo, totalitarizem. Zato je potrebno postopno, a radikalno spreminjanje, pri čemer nimamo več na voljo 20 let.